

PRIMÀRIA

Guia General

Ministeri d'Educació i Ciència

Guia General

Ministeri d'Educació y Ciència

Ministeri d'Educació i Ciència

Secretaria d'Estat d'Educació

NIPO: 176-92-105-2

ISBN: 84-369-2165-8

Dipòsit legal: M-15191-1992

Realització: MARÍN ÁLVAREZ HNOS.

Pròleg

Els **Materials per a la Reforma** que hi ha a les capses que el Ministeri d'Educació i Ciència envia a tots els centres educatius que el setembre de 1992 comencen la implantació de l'Educació Primària, establerta en la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu de 1990, i d'acord amb el nou currículum determinat pel corresponent Reial Decret, pretenen ajudar el professorat a preparar aquesta implantació i a dur a terme la seva pràctica docent en un ensenyament de qualitat, a l'altura de les finalitats de l'educació, de les necessitats dels alumnes i de les demandes de la societat espanyola. La tasca que el professorat ha de realitzar no és senzilla, però és possible. Mestres, homes i dones, estan, no cal dir-ho, preparats per oferir una educació de qualitat d'acord amb els principis i el currículum de la Reforma educativa, però necessiten ser assistits en la seva empresa. Els **Materials per a la Reforma d'Educació Primària**, dels quals aquesta guia constitueix alhora introducció i manual d'ús, són una aportació a aquesta assistència que el professorat necessita i que l'Administració educativa li ha de proporcionar.

Els continguts i els documents que integren els **Materials** són de naturalesa variada, però complementaris entre si.

Pel **rang normatiu** i també per la **font** d'on procedeixen, es poden classificar en tres grans categories: textos del Butlletí Oficial de l'Estat, documents institucionals -però no oficials- del Ministeri d'Educació i Ciència, i llibres o capítols d'autor.

- 1) En el primer apartat, en el de **textos oficials**, apareguts en el BOE, hi ha dues disposicions, de divers rang legal, referides al currículum i a cada una de les seves àrees: el **Reial Decret pel qual s'ha establert el currículum** de l'educació primària i la **Resolució del secretari d'Estat**. El Reial Decret constitueix la norma de major rang prescriptiva del currículum. S'hi determinen, per a l'etapa sencera de Primària, objectius, continguts i criteris d'avaluació per a cada una de les àrees, fixant així el primer nivell de concreció curricular, el nivell del currículum oficial establert. El Reial Decret queda recollit en la seva integritat en un dels volums de les

capses; però, a més d'això, en cada un dels volums d'àrea, i al començament del volum, queda recollida novament la part de l'Annex del Reial Decret que es refereix a la corresponent àrea.

Text també oficial, però en gran mesura només orientatiu, no prescriptiu, és la **Resolució del secretari d'Estat d'Educació** per a l'Educació Primària. L'Annex d'aquesta Resolució presenta, amb caràcter orientador, una possible seqüència per cicles dels objectius, els continguts i els criteris d'avaluació d'Educació Primària. En els volums d'àrees, en la seva part segona, es recull la corresponent secció d'aquest Annex per a l'àrea en qüestió. La part dispositiva d'aquesta Resolució apareix al final del llibre *Projecte curricular* en forma d'annex.

II) Un altre tipus de documents, no estrictament oficials, per consegüent no prescriptius, si bé **institucionals**, contenen guies, orientacions, reflexions i anàlisis, que el Ministeri d'Educació i Ciència proposa al professorat. Gran part dels **Materials per a la Reforma** que hi ha a les capses són d'aquesta naturalesa. Aquests documents ministerials, al seu torn, s'agrupen en aquestes categories:

1) Guies per a distints aspectes de la pràctica docent, del disseny i el desenvolupament curricular. En aquest grup hi ha aquesta mateixa **Guia general**, que serveix d'introducció a la resta dels Materials i que desenvolupa la seva potencial utilitat per a l'autoformació del professorat; i també altres documents que tenen caràcter de guies: el de **Projecte curricular**, sobre la naturalesa, els continguts i el procés d'elaboració del Projecte curricular d'etapa per part dels professors; el **d'Orientació i tutoria**, sobre la funció orientadora com a element de la funció educativa i sobre el paper i les línies d'actuació dels tutors; i el **d'Adaptacions curriculars**, sobre dificultats d'aprenentatge i sobre les adaptacions en el currículum -o en l'accés al currículum- que determinats alumnes necessiten.

2) **Orientacions didàctiques** que, pel que fa a l'etapa com a tal, estan publicades en un volum, i que, quant a cada àrea concreta, es recullen com a tercera part del volum de l'àrea.

III) El tercer tipus de document, l'integren aquells que, per encàrrec del Ministeri, han estat **elaborats per experts** de la corresponent

matèria. Aquests materials són, al seu torn, de dues classes: per una banda els llibres que corresponen als diferents **temes transversals**, cada un dels quals té un volum a part; per l'altra, les guies de recursos didàctics que estan incorporades, com a secció quarta, a cada un dels volums d'àrea.

Pel seu **contingut**, els diferents volums es poden organitzar en tres grans blocs:

- a) Textos de **caràcter general**, per a tota l'Educació Primària, entre els quals hi ha el text complet del Reial Decret que ha establert el currículum, les orientacions didàctiques i per a l'avaluació de tota l'etapa, i els diferents llibres que són guies generals: la Guia general i les de Projecte curricular, orientació i tutoria, i Adaptacions curriculars.
- b) Llibres **d'àrea**, en els quals es recull la informació necessària per fer l'àrea: currículum, seqüència dels seus elements, orientacions didàctiques i per a l'avaluació, i guia documental i de recursos.
- c) Llibres sobre cada un dels ensenyaments o **temes transversals** del currículum.

El conjunt de **Materials per a la Reforma**, així reunits en aquestes capsas que arriben a tots els centres educatius, servirà als professors per a la seva pròpia formació, per a la pràctica docent en general i, en particular, per a l'elaboració dels projectes i les programacions curriculars d'acord amb el nou currículum establert. Són materials per a la reflexió i l'estudi individual, però també, i sobretot, per a la reflexió en comú, per al treball en equip. El treball conjunt amb ells pot contribuir a la consolidació d'equips docents coherents, en sintonia amb les metes de la Reforma educativa, i al servei d'una millor educació al país.

Índex

	<i>Pàgines</i>
Introducció: un material de suport al professorat	11
PRIMERA PART:	
DESCRIPCIÓ DELS DOCUMENTS	19
Decret de currículum	21
Orientacions didàctiques.....	23
Àrees curriculars.....	27
Temes transversals.....	31
Projecte curricular.....	35
Orientació i tutoria	39
Adaptacions curriculars	43
SEGONA PART:	
ORIENTACIONS PER AL PROCÉS D'ELABORACIÓ DEL PROJECTE CURRICULAR.....	47
El procés de presa de decisions.....	49

La recerca del consens en el treball en grup.....	59
El treball en grup: algunes consideracions	59
El paper dels òrgans i els equips docents del centre en l'elaboració del Projecte curricular d'etapa.....	61
Aspectes que s'han de tenir en compte per millorar l'eficàcia d'una reunió	62
Algunes tècniques que puguin ajudar a millorar l'eficàcia del treball en grup.....	63
L'autoavaluació de l'equip de professores i professors.....	67
L'avaluació del treball en equip del professorat.....	67
Qüestionaris d'autoavaluació	68
Suports externs amb què poden comptar els equips docents.....	77
TERCERA PART:	
GLOSSARI I BIBLIOGRAFIA BÀSICA	81

La present *Guia general* s'ha estructurat de la següent manera:

- A la **Introducció** es fan algunes reflexions sobre la Reforma educativa, el currículum i el paper del professorat en el canvi curricular. S'indica també quin és el propòsit que guia l'elaboració i la posada a disposició del professorat dels materials dels quals es fa una primera presentació. Se suggereixen tres formes possibles d'accés i ús de la informació continguda en els distints documents. Per últim, s'indica la normativa de la LOGSE que es considera d'especial interès per al professorat d'Educació Primària.
- A la **Primera part** es presenten, un a un, els *Materials per a la reforma* assenyalant-ne la utilitat i l'estructura, i fent una síntesi del seu contingut.
- A la **Segona part** es donen algunes orientacions per al procés d'elaboració del Projecte curricular, que ajuden a prendre decisions consensuades i que, per tant, faciliten la labor dels equips docents. La idea central que presideix tota aquesta segona part és la de ressaltar el treball en equip com a clau per a la millor planificació i desenvolupament d'un ensenyament de qualitat.
- Per últim, a la **Tercera part** s'ofereix un glossari de termes fonamentals —d'ús freqüent en aquests documents i en l'àmbit educatiu en general— i una bibliografia bàsica.

Introducció: un material de suport al professorat

Reforma i currículum

Durant aquests darrers anys s'ha viscut la fase de definició i experimentació d'una proposta de Reforma del Sistema Educatiu, que ara s'ha de començar a plasmar en la realitat. Es tracta d'un procés ambiciós, a llarg termini, que planteja un canvi profund amb l'objectiu de millorar la qualitat de l'ensenyament.

Per això, no basta allargar l'escolaritat obligatòria o introduir altres canvis estructurals —encara que això sigui també de gran importància—, sinó que, juntament amb això, es requereix un canvi curricular, és a dir, un canvi de la manera de plantejar-se què es vol ensenyar i què, quan i com avaluar.

En aquest sentit, i com a desplegament de l'apartat tres de l'article quatre de la LOGSE, el Reial Decret 1344/1991, de 6 de setembre, estableix el currículum de l'educació primària que serà d'aplicació en l'àmbit territorial de gestió del Ministeri d'Educació i Ciència. El seu article vuitè assenyala que els centres docents concreteran i completaran aquest currículum mitjançant l'elaboració de projectes curriculars d'etapa, dels quals els objectius, els continguts, la metodologia i els criteris d'avaluació responguin a les necessitats dels alumnes i suposin una adequació al context socio-econòmic i cultural del centre.

Tot això suposa una notable innovació curricular que es pretén que contribueixi a la millora de la qualitat de l'ensenyament.

El paper del professorat en el canvi curricular

L'agent més important d'aquesta Reforma curricular és el professorat. Aquesta Reforma no depèn només dels professors, però sense la seva col.laboració i la seva professionalitat no és possible cap innovació en l'ensenyament.

Per aconseguir una educació escolar de qualitat es requereixen bons professionals, amb tots els requisits propis d'un professional. Un dels components bàsics és la capacitat de prendre decisions, de tenir autonomia en la pròpia pràctica. Però seria un error entendre aquesta autonomia a títol individual únicament, ja que l'ensenyament és una feina d'equip, d'un col·lectiu d'ensenyants que actuen coordinadament, sumant esforços.

El model de currículum de la Reforma opta decididament per aquesta autonomia professional, dins les limitacions pròpies d'un nivell educatiu que és obligatori i bàsic per al conjunt de la població escolar. Si ja per si mateixa qualsevol reforma educativa depèn, en gran mesura, del professorat que l'ha d'aplicar, encara més en el cas actual, perquè es conceben aquests professors com a professionals que han de prendre importants decisions en el procés d'anar concretant el currículum que s'ha d'aplicar en el seu centre escolar.

La motivació o predisposició d'una persona cap a una feina depèn, en darrera instància, de dos factors: de la valoració que se'n fa i de les expectatives d'èxit si s'actua d'una manera determinada. Per ajudar a valorar positivament la Reforma, i especialment per col·laborar a incrementar les expectatives d'èxit en la seva aplicació, les mestres i els mestres necessiten suports de diferent tipus. Entre aquests suports se situen els materials i els documents que proporcionen informació i normes d'actuació.

A tot professional, qualsevol canvi important pot produir-li inseguretats i desassossec. Un canvi curricular com el que es proposa no és l'excepció. Els *Materials per a la Reforma* poden contribuir al fet que professors i professores vegin que el canvi curricular és necessari i que, realment, pot representar un salt qualitatiu important del Sistema Educatiu espanyol. Els *Materials per a la Reforma* proporcionen informacions que, amb altres elements, *poden servir d'ajuda per prendre decisions* adequades a cada context educatiu específic.

Els *Materials per a la Reforma* també volen ser un *instrument facilitador de la formació permanent del professorat*, formació la

necessitat de la qual és inherent a qualsevol professional que realment es consideri com a tal, però que, a més, és especialment necessària en un moment social de canvis accelerats (polítics, culturals, tecnològics, etc.) i, en concret, de canvis en el sistema educatiu (entre ells, i de forma important, els motivats per l'aplicació de la LOGSE).

La Reforma no sols implica una nova terminologia, sinó també la necessitat que professores i professors es vagin formant en un nou model curricular que, entre altres coses, deixa a les seves mans importants decisions de concreció del currículum en el seu centre educatiu. I el cert és que en alguns centres falta tradició de prendre àmplies decisions a nivell d'etapa i, en ocasions, fins i tot de debatre amb els companys per arribar a normes comunes d'actuació. Aquí trobam dues de les conseqüències més rellevants del nou plantejament curricular: *el professorat haurà de prendre decisions sobre el currículum que hagi d'aplicar en la seva etapa, en el seu cicle, en la seva aula, i la majoria d'aquestes, perquè siguin eficaces, s'hauran de prendre col·lectivament.*

Les informacions que subministren els *Materials per a la Reforma* poden servir de suport en el procés d'autoformació dels equips docents. No obstant això, cal tenir present que els materials no poden ni pretenen ser més que un element de suport, una documentació que s'ha d'integrar en un procés formatiu més general.

En síntesi, la documentació que acompanya aquesta Guia pot servir per:

- a) Proporcionar un millor coneixement dels diversos continguts propis de la Reforma curricular: normativa, continguts curriculars, orientacions, etc.
- b) Aportar normes i orientacions que ajudin el professorat a dominar els procediments d'actuació encaminats a aplicar el nou model curricular, a elaborar projectes en equip i, en última instància, a millorar la planificació i la intervenció en l'aula.
- c) Contribuir a afavorir la reflexió i l'actuació que condueixin a un major desenvolupament de l'autonomia professional, a una millora en la capacitat de prendre decisions i a una actitud positiva d'acord amb la valoració de la creativitat i de la innovació educatives.

Continguts dels Materials per a la Reforma

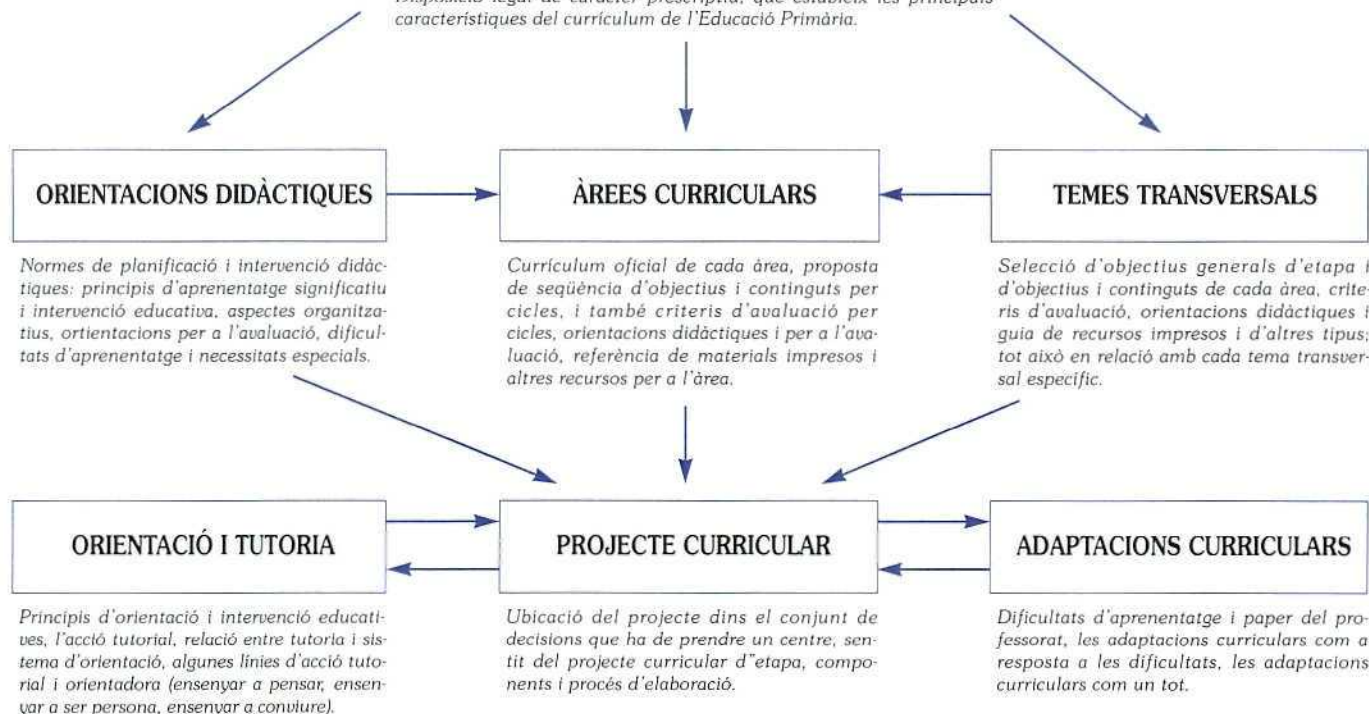
A l'esquema n.º 1 apareix el conjunt dels documents que constitueixen aquests materials, amb una breu definició de cada un i amb les relacions que mantenen entre si.

Més endavant, a la primera part d'aquesta Guia, es farà una breu presentació de cada un pel que fa a la seva utilitat, la seva estructura i la síntesi del seu contingut.

GUIA GENERAL

DECRET DE CURRÍCULUM

Disposició legal de caràcter prescriptiu, que estableix les principals característiques del currículum de l'Educació Primària.

Com es poden utilitzar els Materials per a la Reforma?

Els *Materials per a la Reforma* es poden consultar de diferents maneres. S'hi pot accedir:

- a) De forma seqüencial
- b) De manera ordenada, però no seqüencial
- c) Asistemàticament, sense un pla previ explícit

a) L'*accés seqüencial*, ordenadament des del principi a la fi, serà adequat quan es pretengui adquirir una idea completa i global dels diversos aspectes que constitueixen la Reforma curricular. D'aquesta manera se seguirà l'ordre en què apareguin els documents, encara que aquest ordre preestablert no sigui l'únic possible. Un accés seqüencial al material afavoreix l'assimilació dels continguts i l'adquisició d'un coneixement global. És una bona aproximació quan es tracta d'una lectura reposada.

b) *Una consulta dels documents dels Materials per a la Reforma ordenada, però sense seguir la seqüència preestablerta*, serviria per obtenir informació completa sobre aquelles qüestions que el professor o l'equip de professors corresponent estimin prioritàries. A aquests professors i professores probablement els serà d'utilitat el contingut de l'esquema núm. 1, que apareix en aquesta introducció, i el de la primera part (Descripció dels documents) d'aquesta Guia. Aquests apartats els permetran, respectivament, d'ubicar un document en relació amb el conjunt i en relació amb cada un dels altres, i conèixer sintèticament la justificació i el contingut de cada document. Altres professors que es disposin a treballar en grup i que vulguin aclarir la seva feina poden necessitar, en primer lloc, acudir a la segona part d'aquest document, referida al procés d'elaboració de Projectes curriculars.

c) L'*accés no sistematitzat*, com de lectura ràpida (o simple ullada), pot respondre a interessos o motivacions distints (repàs de temes coneguts, aclariments d'alguns termes, recerca d'informació concreta, etc.). De totes maneres, també en aquest cas és probable que la lectora o el lector s'ubiquin millor respecte dels continguts dels *Materials per a la Reforma* si, prèviament o paral·lelament, fessin una consulta (encara que fos ràpida) de l'esquema núm. 1 i de la primera part d'aquesta Guia.

CONTINGUT D'AQUESTA GUIA GENERAL

-Esquema núm. 2-

Desplegament normatiu de la LOGSE

*(normes d'especial interès per al professorat d'Educació Primària)**

- Reial Decret 986/1991, de 14 de juny (BOE de 25 de juny), pel qual s'aprova el Calendari d'aplicació de la nova ordenació del sistema educatiu.
- Reial Decret 1006/1991, de 14 de juny, (BOE de 26 de juny), pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims corresponents a l'Educació Primària (Reial Decret d'àmbit estatal).
- Reial Decret 1344/1991, de 6 de setembre (BOE de 13 de setembre), pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària. (Completa l'anterior, és d'aplicació en l'àmbit territorial de gestió del Ministeri d'Educació i Ciència, i és un dels documents que formen part d'aquests materials).
- Resolució de 5 de març de 1992 (BOE de 24 de març) del secretari d'Estat en la qual es donen orientacions per a la distribució d'objectius, continguts i criteris d'avaluació en cada un dels cicles d'educació primària.
- Reial Decret pel qual es regula la supervisió dels materials curriculars i el seu ús en els centres docents.
- Ordre per la qual s'estableixen els elements bàsics dels informes d'avaluació dels alumnes. (Ordre d'àmbit estatal).
- Ordre per la qual es dicten instruccions per a la implantació de l'Educació Primària en el curs 1992-93.

* Les normes que no duen data estan pendents de la seva aparició en el BOE.

Descripció dels documents

La descripció dels documents que configuren els *Materials per a la Reforma* corresponents a l'educació primària tenen com a finalitat que el professorat disposi d'una informació sintètica sobre cada un d'aquests documents, que l'ajudi a establir un ordre de consulta en funció de les seves necessitats prioritàries.

Els documents s'han distribuït en dues capses, una de les quals inclou, a més d'aquesta Guia, el *Decret de currículum*, el *Projecte curricular*, *Orientació i tutoria*, el d'*Adaptacions curriculars* i els diferents *Temes transversals*. La segona capsa inclou les *Orientacions didàctiques* i la informació sobre les distintes *Àrees curriculars*.

Decret de currículum (*)

Caràcter del document

El Reial Decret que estableix el currículum d'Educació Primària té caràcter prescriptiu, per la qual cosa constitueix el marc de referència on es recullen les intencions educatives i els objectius, continguts i criteris d'avaluació de l'etapa i les àrees que els equips docents hauran de desenvolupar en el Projecte curricular i les programacions d'aula.

Estructura del document

En aquest cas, per les seves característiques formals, l'estructura és l'habitual en els decrets: preàmbul, articulat i annex.

El *preàmbul* estableix:

- Què és el currículum
- Elements curriculars: objectius, continguts, principis metodològics i criteris d'avaluació
- Característiques bàsiques de l'etapa

L'*articulat* recull de forma concreta:

- Cicles
- Àrees

(*) RD 1344/1991 del 6 de setembre, BOE 13 de setembre.

- Objectius generals de l'etapa
- Temes transversals
- Criteris d'avaluació
- Atenció a la diversitat
- Promoció

L'*annex* estableix el currículum de l'Educació Primària:

- Principis metodològics de l'etapa
- Àrees. Per a cada una d'elles s'estableix:
 - Introducció
 - Objectius generals
 - Continguts
 - Criteris d'avaluació

Síntesi del contingut

El Decret de currículum d'Educació Primària desplega el Decret d'ensenyaments mínims prescriptiu per a tot l'Estat (Reial Decret 1006/1991, de 14 de juny de 1991), i l'amplia amb caràcter prescriptiu per a tot el territori de gestió directa del Ministeri d'Educació.

En el preàmbul es tracten les idees bàsiques sobre disseny i desenvolupament curricular, els elements que componen el currículum i les característiques fonamentals de l'etapa com a part de l'educació obligatòria.

En l'articulat es concreten les disposicions sobre l'estructura dels cicles, la relació dels objectius generals de l'etapa, la definició de les àrees curriculars i dels temes transversals, el desenvolupament dels projectes curriculars, l'avaluació, les adaptacions curriculars i les decisions de promoció.

En l'*annex* es recullen els principis metodològics de l'etapa i el desenvolupament de cada una de les seves sis àrees.

Orientacions didàctiques

Utilitat del document

Les orientacions didàctiques ofereixen normes d'intervenció didàctica que poden servir de suport al professorat en el moment de dissenyar i planificar la seva intervenció en l'aula i de debatre i elaborar un Projecte curricular d'etapa.

Estructura del document

- Característiques generals de l'etapa:
 - L'Educació Primària en l'ensenyament obligatori.
 - Aspectes evolutius i psicopedagògics.
 - Àmbits bàsics de desenvolupament en l'Educació Primària.
 - Objectius generals de l'Educació Primària.
 - Estructura curricular: cicles i àrees.
- Orientacions didàctiques:
 - Principis d'aprenentatge significatiu i intervenció educativa.
 - Aspectes organitzatius.
 - Orientacions per a l'avaluació.
 - Dificultats d'aprenentatge i necessitats educatives especials.

Síntesi del contingut

A la *primera part*, un cop ubicada l'Educació Primària en el conjunt de l'ensenyament obligatori, s'assenyalen els principals aspectes evolutius i psicopedagògics de les edats que ens ocupen i els àmbits bàsics de desenvolupament: autonomia d'acció en el medi, socialització i adquisició d'instruments bàsics d'aprenentatge. Es ressenyen els objectius generals que s'hauran d'assolir al llarg de l'etapa i l'estructura curricular d'aquesta: tres cicles i sis àrees (més l'àrea de llengua oficial pròpia de la corresponent comunitat autònoma).

La *segona part* està constituïda per les orientacions didàctiques pròpiament dites. Aquestes orientacions pretenen oferir un conjunt de reflexions pel que fa al procés d'ensenyament i aprenentatge que guïïn la presa de decisions sobre els Projectes curriculars i les programacions que han de dur a terme els equips docents d'Educació Primària. Es fa referència a tres aspectes bàsics:

- Principis d'aprenentatge significatiu i intervenció educativa. Conseqüències per a l'acció educativa a l'aula.
- Aspectes organitzatius: agrupaments, materials i recursos didàctics, espais, temps, relació amb pares i amb l'entorn social.
- Orientacions per a l'avaluació del procés d'ensenyament i aprenentatge.

En el primer aspecte, els principis d'aprenentatge significatiu fan referència a :

- Assegurar la relació de les activitats d'ensenyament i aprenentatge amb la vida real de l'alumnat partint, sempre que sigui possible, de les experiències que tenguï.
- Facilitar la construcció d'aprenentatges significatius, dissenyant activitats d'ensenyament i aprenentatge que permetin l'alumnat establir relacions entre els coneixements previs i els nous aprenentatges.
- L'enfocament globalitzador que caracteritza aquesta etapa, que requereix organitzar els continguts entorn d'eixos que permetin abordar els problemes, les situacions i els esdeveniments dins un context i en la seva globalitat.
- La interacció alumne-professor i alumne-alumne és essencial perquè es produeixi la construcció d'aprenentatges significa-

tius i l'adquisició de continguts de clar component cultural i social.

- Tenir en compte les peculiaritats de cada grup i els ritmes d'aprenentatge de cada nin per adaptar els mètodes i els recursos a les diferents situacions, aplicant-los a les noves propostes de treball i a situacions de la vida quotidiana.
- Proporcionar contínuament informació a l'alumne sobre el moment del procés d'aprenentatge en què es troba, aclarint els objectius per aconseguir, fent-li prendre consciència de les seves possibilitats i de les dificultats per superar i facilitant la construcció d'estratègies d'aprenentatge motivadores.
- Impulsar les relacions entre iguals, proporcionant normes que permetin la confrontació i la modificació de punts de vista, la coordinació d'interessos, la presa de decisions col·lectives, l'ajuda mútua i la superació de conflictes mitjançant el diàleg i la cooperació.
- Dissenyar activitats en l'àmbit del cicle i l'etapa per aconseguir la plena adquisició i consolidació de continguts a través d'activitats realitzades dins l'aula i fora.

En el segon aspecte es proporcionen criteris i normes organitzatives referides a agrupaments d'alumnes, materials curriculars i recursos didàctics, espais, temps i relació amb pares i amb l'entorn social.

S'ofereixen orientacions sobre les repercussions que les opcions didàctiques triades tenen en els aspectes organitzatius del centre i com aquests han d'estar al servei de les intencions educatives de l'equip:

- La flexibilitat en les agrupacions dels alumnes ha de respondre al tipus d'activitat programada.
- La selecció i/o elaboració de materials curriculars és una decisió que l'equip docent ha de prendre guiada per criteris que tinguin en consideració el context educatiu del centre, les característiques de l'alumnat i les decisions explicitades en el projecte educatiu.
- Tenir en compte l'organització d'espais per crear un ambient acollidor.

- L'organització dels temps ha de ser flexible per aconseguir un major aprofitament dels recursos humans i materials del centre.
- La participació institucional dels pares en els centres regulada per la LODE, s'ha de complementar amb la relació directa entre pares i professors. Igualment és important la relació amb altres institucions que donen suport a l'escola.

En el tercer aspecte, les orientacions per a l'avaluació tracten sobre l'avaluació del procés d'aprenentatge, i plantegen:

- Què avaluar (assenyalant les funcions homologadores, formativa, orientadora i sumativa dels criteris d'avaluació)
- Com avaluar (procediments, instruments i situacions d'avaluació)
- Moments clau dins el procés d'avaluació: avaluació inicial, formativa i sumativa.

Respecte de l'avaluació del procés d'ensenyament, es plantegen les mateixes preguntes:

- Què avaluar (la pràctica docent a nivell d'aula, de cicle, d'etapa i de centre)
- Com avaluar (tècniques i instruments)
- Quan avaluar

Es tracta també de la relació entre avaluació, adaptacions i promoció.

La *tercera part* de les orientacions està dedicada a les dificultats d'aprenentatge i les necessitats educatives especials. Té dues línies de treball diferenciades:

- Què s'entén per dificultats d'aprenentatge
- Orientacions per a la intervenció educativa en les situacions en què apareguin les dificultats esmentades en: llenguatge oral, lecto-escriptura, llengua estrangera, continguts matemàtics, autonomia personal, identificació amb els grups socials de referència, hàbits de salut, activitats d'exploració i indagació i activitats de l'àmbit artístic i físic.

Àrees curriculars

Utilitat dels documents

Els documents de les àrees curriculars proporcionen el currículum oficial de cada àrea, que serveix de referència bàsica, una proposta orientativa de seqüència dels continguts per cicles, orientacions didàctiques i una guia documental i de recursos, tot això referit a cada una de les àrees. El document de cada àrea serà d'utilitat per planificar i programar l'àrea en qüestió.

A més, cada document, a la introducció, ofereix informació sobre l'enfocament de l'àrea, la seva contribució al desenvolupament dels objectius de l'etapa i els criteris per a la selecció dels continguts, que es concreten posteriorment.

Estructura dels documents

Per a cada una de les àrees (Coneixement del medi natural, social i cultural; Educació artística; Educació física; Llengua castellana i Literatura; Llengua catalana i Literatura; Llengües estrangeres; Matemàtiques):

- Currículum oficial:
 - Introducció.
 - Objectius generals.
 - Continguts.
 - Criteris d'avaluació.

- Proposta de seqüència per cicles:
 - Seqüència dels objectius i els continguts per cicles
 - Criteris d'avaluació per cicles
- Orientacions didàctiques:
 - Orientacions generals de cada àrea
 - Orientacions específiques
 - Orientacions per a l'avaluació
- Guia documental i de recursos:
 - Material imprès
 - Recursos materials
 - Altres dades d'interès

Síntesi del contingut

- Es reproduïx el Decret de currículum d'Educació Primària, en què s'estableix l'enfocament general de l'àrea i es fixen els elements que la configuren des de la perspectiva de l'aprenentatge que s'aspira aconseguir i des del punt de vista de la relació de l'àrea amb els objectius generals d'Educació Primària. S'assenyalen les capacitats que ha de desenvolupar l'alumnat en cada àrea (objectius generals) i els continguts, indicant els diferents tipus: conceptes, procediments, actituds. Al final s'inclouen els criteris d'avaluació dels aprenentatges.
- Per altra banda es proposa, en cada àrea, una seqüència dels objectius i els continguts per cicles. Aquesta distribució, que *prèviament es justifica, pren forma en quadres resum*. La seqüència proposada té un caràcter merament orientatiu que pot facilitar la tasca del professorat d'un centre per establir la seva seqüència específica.

També s'inclouen uns criteris d'avaluació per cicles, proposats a partir dels criteris generals d'avaluació d'etapa que apareixen en el decret de currículum.
- Es presenten orientacions didàctiques generals que concreten els principis d'aprenentatge significatiu i intervenció educativa

en l'àrea i orientacions específiques per a blocs de continguts: organització dels continguts de l'àrea, organització intercycles, criteris per al dissenys d'activitats, possible relació amb temes transversals, paper o intervenció del professor o de la professora, estructura i distribució de l'espai de la classe. Així mateix s'inclouen orientacions per a l'avaluació, tant dels processos d'aprenentatge com dels d'ensenyament.

- Una guia documental i de recursos per a l'àrea, que inclou:
 - *Material imprès*: Llibres comentats sobre el contingut disciplinar de l'àrea i sobre el procés ensenyament i aprenentatge de l'àrea (didàctica de l'àrea en general, didàctica d'aspectes parcials i avaluació); materials d'aula; llibres de text i de consulta per a l'alumnat, i revistes.
 - *Recursos materials*: Materials no convencionals (agafats de la vida quotidiana, construïts pel mateix alumnat, etc.), materials convencionals, materials àudio-visuals i materials informàtics.
 - *Altres dades d'interès* : Adreces d'interès, relació de cases comercials, editorials, llibreries i serveis de publicacions.

Temes transversals

Utilitat dels documents

La presència dels temes transversals en les diferents propostes curriculars és una aportació prou nova perquè sigui necessària una reflexió prèvia sobre què s'entén per *tema transversal*, quins principis justifiquen la seva inclusió en cada una de les àrees i quines són les característiques de cada un.

El document de cada tema serà d'utilitat per planificar i programar la pràctica educativa, tenint present que la pròpia experiència del professor pot aportar noves vies d'intervenció.

Estructura dels documents

Per a cada un dels temes transversals (Educació moral i cívica, Educació per a la pau, Educació per a la salut i Educació sexual, Educació per a la igualtat d'oportunitats d'ambdós sexes, Educació ambiental, Educació del consumidor, Educació vial) l'estructura és la següent:

- Definició del tema transversal
- El tema transversal en el currículum:
 - Descripció dels objectius, els continguts i els criteris d'avaluació del currículum bàsic en els quals es reconeix el tema transversal.

- Orientacions didàctiques:
 - Orientacions per integrar cada tema transversal en el Projecte Curricular d'etapa
 - Orientacions per dissenyar programacions o unitats didàctiques
 - Criteris metodològics
 - Proposta d'activitats
 - Funció de l'educador
 - Orientacions per a l'avaluació
- Guia documental i de recursos:
 - Material imprès
 - Material audiovisual
 - Recursos materials
 - Altres dades d'interès

Síntesi del contingut

Partint d'una exposició que situa cada tema transversal en el lloc que ocupa en l'educació, es justifica la importància de tenir-los presents en el desenvolupament de les diferents àrees curriculars pel seu caràcter interdisciplinari i globalitzador.

A continuació es realitza una selecció dels objectius, els continguts i els criteris d'avaluació extrets dels currículums de les diferents etapes educatives i considerats rellevants per al desenvolupament dels temes. Aquesta selecció dona un ampli marge d'acció al professorat per incloure els que consideri importants en la seva pràctica educativa.

Es presenten orientacions didàctiques generals i específiques, començant per la concreció dels objectius generals d'etapa, i s'ofereixen normes que s'han de prendre en consideració a cada centre; es passa després a les orientacions relatives a la presa de decisions pel que fa a la intervenció pedagògica pròpiament dita, la programació didàctica, el paper del professor i la proposta d'activitats per aconseguir els objectius previstos. També s'ofereixen orientacions per a l'avaluació.

Finalment, s'inclou una guia documental i de recursos, que comprèn:

- *Material imprès*: Bibliografia comentada sobre el contingut de cada un dels temes, revistes, materials d'aula: quaderns d'activitats per als alumnes, bibliografia dirigida als alumnes per desenvolupar unitats didàctiques i literatura infantil.
- *Material àudio-visual*
- *Recursos materials*: proposta de material no convencional, materials informàtics, murals, cartells, etc.
- *Altres dades d'interès*: Adreces d'interès per a l'adquisició d'informació específica, de material àudio-visual, etc.

Projecte curricular

Utilitat del document

La finalitat d'aquest document és ajudar els equips docents d'Educació Primària en l'elaboració del seu Projecte curricular, tasca que passarà a ser una de les més rellevants amb la posada en marxa de la Reforma educativa.

Dur a terme el procés educatiu en un centre escolar comporta la presa de decisions sobre diferents camps d'actuació del professorat. El document *Projecte curricular* ofereix el marc en què s'han de prendre els distints acords i decisions del professorat d'un centre escolar perquè aquest funcioni com un equip els membres del qual comparteixen objectius comuns. Amb aquesta finalitat es proposen normes i criteris per a l'adopció de diferents instruments de planificació i gestió, dedicant especial atenció al Projecte curricular d'Educació Primària.

Estructura del document

- L'autonomia dels centres
 - El Projecte curricular dins el conjunt de decisions que ha de prendre un centre
- El Projecte curricular: què pretén i quines decisions s'hi prenen
 - El sentit del Projecte curricular
 - Objectius de l'etapa

- Seqüència d'objectius i continguts per cicles
 - Decisions relatives a com ensenyar
 - Decisions relatives a l'avaluació
 - Mesures d'atenció a la diversitat
- El procés d'elaboració del Projecte curricular
 - Qui elabora el Projecte curricular?
 - Estratègies d'elaboració del Projecte curricular
 - Annex: Resolució de la Secretaria d'Estat per la qual es regulen els Projectes curriculars

Síntesi del contingut

El document està estructurat en tres parts. A la *primera* s'enumera i estableix el paper dels diferents instruments de què disposa l'equip docent per a la presa de decisions conjuntes en el procés de planificació del centre. Es defineixen les funcions del Projecte educatiu de centre, del Projecte curricular i de la Programació general del centre. Al mateix temps s'estableixen les relacions entre cada un i les distintes instàncies per a la seva elaboració, aprovació i supervisió.

La *segona part* està dedicada a la definició de les funcions i a la descripció dels distintes components del Projecte curricular. Distribuïda en cinc capítols; en el primer s'aborden les finalitats del Projecte curricular i les fonts que l'informen, per passar a continuació a enumerar els diferents elements que el componen. En els altres capítols es desenvolupen els distintes elements del Projecte.

- Els objectius de l'etapa, les seves característiques i la seva adequació a les peculiaritats del centre.
- La seqüència d'objectius i continguts per cicles, la seqüència a cada cicle i els criteris per establir la seqüència.
- Les decisions relatives a com ensenyar en les quals es defineixen els principis metodològics relacionats amb els principis d'aprenentatge significatiu, i també els criteris per a l'agrupació dels alumnes, l'organització de l'espai i el temps, la selecció i els criteris d'ús dels materials i recursos didàctics.

- Les decisions relatives a l'avaluació, la seva funció, les seves modalitats, els moments d'avaluació i els criteris de promoció.
- Les mesures d'atenció a la diversitat, els programes d'orientació i les decisions relatives a l'organització dels recursos personals i materials dirigits als alumnes amb necessitats educatives especials.

La *tercera part* està dedicada al procés d'elaboració del Projecte curricular. En primer lloc proposa l'organització i l'agrupació dels equips docents per a l'elaboració del Projecte i estableix les diferents responsabilitats en la seva aprovació i supervisió. Tot seguit tracta les característiques específiques de l'elaboració de Projectes curriculars a les zones rurals.

En el darrer capítol es desenvolupen les estratègies d'elaboració del Projecte curricular, es distingeixen les distintes formes d'abordar-les i s'assenyalen avantatges i inconvenients de les diferents estratègies. Acaba aquest capítol oferint normes per a l'elaboració del Projecte en els primers anys d'implantació de la Reforma.

El document inclou, al final, la Resolució de la Secretaria d'Estat d'Educació sobre l'elaboració de Projectes curriculars.

Orientació i tutoria

Utilitat del document

Es dirigeix especialment als tutors i tutores d'Educació Primària que tenen la responsabilitat educativa d'un grup docent. Apunta els aspectes sobre els quals ha d'intervenir el tutor-orientador, facilita models d'actuació per planificar el treball al centre i a l'aula, i ofereix instruments concrets per dur-los a la pràctica.

Estructura del document

La informació que aporta aquest document està ordenada de la següent manera:

Pròleg.

Part primera: Orientació i tutoria.

- Capítol 1: Principis d'orientació i intervenció educatives.
- Capítol 2: L'acció tutorial.
- Capítol 3: La tutoria i el sistema d'orientació.

Part segona: Algunes línies d'acció tutorial i orientadora.

- Capítol 4: Ensenyar a ser persona.
- Capítol 5: Ensenyar a conviure.
- Capítol 6: Ensenyar a pensar.

Part tercera: Col.laboració amb els pares.

— Capítol 7: Entrevistes i reunions.

— Capítol 8: Informació i participació.

Síntesi del contingut

En el pròleg es desenvolupa la idea principal del document: “educar és més que instruir o ensinistrar”. I, en conseqüència, l'escola ha de proporcionar una educació integral i personalitzada i no merament instructiva. Es posa èmfasi en la figura del tutor com la peça clau per dotar de coherència (qualitat, continuïtat, sistematització...) l'ensenyament a l'escola.

La *primera part* del document se centra en els principis que informen, per una banda, l'orientació i la intervenció educatives i, per l'altra, l'acció tutorial.

L'orientació educativa se centra en el suport a cada alumne concret (s'eduquen persones diferenciades, considerades en la seva globalitat) perquè vagin escollint aquelles opcions (vitals, educatives, acadèmiques) que resultin més enriquidores. De l'orientació i la tutoria es pot desprendre la necessitat d'accions concretes respecte de l'alumne: intervencions de suport que puguin incloure diferents aspectes.

L'acció tutorial no ha d'oblidar que la seva preocupació ha de ser l'individu integral i que, per tant, convé posar l'èmfasi en aspectes tals com valors, normes i actituds. L'acció tutorial requereix desenvolupar una relació personal amb cada alumne, per adequar la intervenció a les seves necessitats específiques.

Així mateix, l'acció tutorial té altres objectius: la cohesió del grup classe, la prevenció de conflictes, el seguiment global dels aprenentatges, la canalització d'informacions envers altres professors i envers la família, la relació amb altres grups... Per aconseguir-los, el tutor haurà de preveure intervencions concretes: entrevistes personals amb l'alumnat i amb les famílies; detecció de problemes i deficiències; activitats per afavorir el coneixement dels alumnes; activitats que promoguin la convivència, la integració, la cohesió... I altres que el tutor haurà d'establir amb la resta del professorat i que facin referència als continguts, la metodologia, les activitats, el seguiment i l'avaluació...

Com és obvi, per realitzar tot el que s'ha esmentat anteriorment no basta l'acció puntual i voluntariosa de cada tutor; és necessari que el centre es corresponsabilitzi i es doti d'una estructura que garanteixi l'eficàcia de les intervencions amb els suports externs necessaris: professor orientador, professor de suport a la integració, equip interdisciplinari del sector, etc.

La *segona part* del document tracta sobre algunes línies d'acció tutorial i orientadora. Però no s'ofereixen mers exemples, sinó que es desenvolupen aspectes clau sobre els quals cal treballar explícitament: ensenyar a ser persona, ensenyar a conviure i ensenyar a pensar. No es tracta d'afegir nous continguts als que ja hi ha; es tracta de dur a terme programes d'actuació en aquest sentit, però vinculats a continguts concrets de les àrees i temes d'estudi. En els tres punts hi ha un plantejament general i unes propostes d'intervenció per a cada un.

La formació de la pròpia identitat, ser un i diferenciat, tenir una imatge positiva de si mateix i de les pròpies capacitats, saber-se útil i valorat per les persones que es tenen al voltant, aquelles a les quals s'estima (família, professorat, companys, amics...), és quelcom tan fonamental que per si mateix ja justificaria l'acció educativa del tutor, que té a la seva disposició estratègies per ajudar l'alumne o alumna. Es tracten algunes d'aquestes estratègies, i també exercicis concrets per al desenvolupament de l'autoestima.

Conviure (comunicar-se, cooperar, ser solidari, respectar les regles...) a l'escola és el millor mètode per a l'aprenentatge de la convivència. Per afavorir la integració social i potenciar les habilitats socials el tutor pot intervenir sobre el mateix individu, sobre la dinàmica del grup-classe, el mode d'agrupar els alumnes, les actituds del professor, etc.

Ensenyar a pensar és la línia d'acció tutorial més propera als aprenentatges escolars. És un aprenentatge d'estratègies generals de pensament, que s'aconsegueix amb una instrucció explícita que s'ha de realitzar a través de les àrees del currículum.

A la *tercera part* i darrera es tracta un dels objectius principals de la tutoria: la participació dels pares en l'educació dels fills d'una manera coordinada amb l'escola. Ofereix vies concretes per articular aquesta coordinació, com són les entrevistes personals amb la família i les reunions col·lectives amb pares i mares.

Abordar aquestes trobades entre el professorat i les famílies suposa la major part de les vegades un gran esforç personal, no exempt de tensions. Es tracta de donar instruments degudament estructurats i organitzats que permetin al professorat intercanviar amb els pares la informació necessària i rellevant per a l'educació dels seus fills.

Per altra banda, es parla d'aconseguir la cooperació de la família a través de la seva participació en activitats educatives. Aquesta participació, que a cops és esporàdica, hauria de ser sistemàtica i quedar reflectida en el Projecte educatiu i en el Projecte curricular. La funció tutorial i el treball de cooperació amb els pares tenen una relació essencial que està present en tota acció educativa.

Adaptacions curriculars

Utilitat del document

El document proporciona normes per:

- Aclarir distints tipus de situacions que apareixen a l'aula i proporcionar estratègies i criteris d'avaluació
- Fomentar processos de reflexió sobre les relacions entre professorat i alumnat

El fet que es defineixin i estableixin les necessitats d'adaptar el currículum a les característiques individuals de l'alumnat i que s'indiquin maneres de fer-ho, possibilita una millor comprensió del marc social, psicològic i pedagògic que hi ha darrera el currículum, i aporta recursos concrets que el professorat pot utilitzar en el seu treball com a tutor o membre d'un equip docent.

Estructura del document

- El marc conceptual:
 - El currículum i l'atenció a la diversitat dels alumnes
 - Les dificultats d'aprenentatge
 - La resposta educativa a les dificultats d'aprenentatge. L'estratègia de les adaptacions curriculars
- La individualització de l'ensenyament. El continuïum de les adaptacions curriculars:

- El currículum com a concreció de les intencions educatives
 - Les adaptacions curriculars no significatives
 - Les adaptacions curriculars significatives
 - Alumnes amb necessitats educatives especials
- Annex:
- Factors que configuren l'estil d'aprenentatge

Síntesi del contingut

El document, després de precisar els destinataris als quals va dirigit, exposa els objectius que pretén.

El contingut s'estructura en dos grans apartats. El primer explica quin és el marc conceptual de què es parteix. Es fa referència a la necessitat d'assegurar que els alumnes aprenguin els continguts, fent propostes al llarg dels cicles i etapes, i es justifica l'aplicació d'un currículum obert i la necessitat d'atendre la diversitat de l'alumnat. Per a tot això s'insisteix a distingir diferències individuals de dificultats greus d'un alumne o alumna en l'adquisició d'un contingut, donant normes per a la seva classificació i diferenciació. S'inclou també un apartat que explica què s'entén per concepció constructivista de l'aprenentatge i de l'ensenyament. S'exposa què són adaptacions curriculars i s'explica la seva relació amb les estratègies d'actuació docent, insistint en la necessitat que l'ensenyament s'individualitzi perquè cada persona aconsegueixi, d'acord amb les seves possibilitats, les capacitats pròpies de l'educació escolar. Dins el concepte d'adaptació, es justifica la idea del seu tot.

També es comenten, dins aquest primer bloc, els passos i els criteris necessaris per realitzar adaptacions curriculars i es donen exemples d'estratègies o reflexions que s'han de dur a terme en relació amb l'alumnat i el professorat.

S'insisteix en les característiques generals que possibiliten la bondat d'un mètode d'ensenyament i s'expliciten aspectes concrets que ajudaran a aconseguir aquesta bondat.

Finalment, en aquest primer bloc, se citen condicions necessàries per al desenvolupament de les adaptacions curriculars, insistint espe-

cíficament en l'avaluació i el registre del progrés dels alumnes, i també en la funció del professorat de l'escola, vist com un equip pedagògic. En aquest darrer punt s'inclouen aspectes per revisar el treball i realitzar propostes.

El segon bloc s'ocupa més àmpliament del concepte d'adaptacions curriculars com un tot, diferenciat entre les adaptacions curriculars significatives, no significatives i d'accés al currículum. Les concepcions teòriques aparegudes en el bloc anterior tornen a sorgir més explícites i amb exemples que possibiliten l'abast de les seves definicions. Es donen classificacions i es proposen reflexions sobre possibles tipus de situacions que puguin aparèixer a l'escola, insistint en el seu caràcter d'exemple i no de prescripció. S'aclareix amb anterioritat la necessitat d'establir el que és desitjable per a tots els alumnes i el que cal que sigui diferent.

Aquest document, juntament amb el d'*Orientació i tutoria* i amb el de *Projecte curricular*, conformen una unitat i inclouen els principis i les orientacions imprescindibles per fer efectius els objectius que persegueix la reforma, en l'anomenada atenció a la diversitat en l'Educació Primària, i també en les decisions que s'han de prendre en el procés d'elaboració de Projecte curricular.

Orientacions per al procés d'elaboració
del Projecte curricular

En aquesta part s'inclouen orientacions i instruments teòrico-pràctics per facilitar al conjunt del professorat una progressiva incorporació als processos de planificació i elaboració en grup dels Projectes curriculars dels centres educatius.

Amb això es tracta de proporcionar, més que solucions concretes, elements de reflexió i d'anàlisi que contribueixin a una millor contextualització dels principis que conté la Reforma del sistema educatiu.

En el primer apartat es reflexiona sobre el procés de presa de decisions en grup i s'aporten informacions bàsiques sobre els esmentats processos. El segon aborda les variables que influeixen en els processos de negociació tot cercant un consens i les diferents dinàmiques de treball en grup. En el tercer apartat es reflexiona sobre el paper de l'autoavaluació dels equips docents com a mitjà per afavorir l'autoformació. Així mateix es faciliten instruments per dur-la a terme. Per últim, en el quart capítol s'informa de les ajudes externes amb què pot comptar cada equip de professors i professores, assenyalant les funcions que cada servei de suport pot oferir.

El procés de presa de decisions

En els distints àmbits d'intervenció del professorat, aquest s'enfronta a una presa de decisions sobre diferents qüestions d'importància desigual. Aquests documents tenen l'objectiu de facilitar l'adopció de decisions concretes.

A continuació avançam algunes de les preguntes que més habitualment es formulen durant el procés d'elaboració del Projecte curricular. Les respostes a aquestes preguntes corresponen bàsicament al que estableix el document *Projecte curricular*.

Quines decisions ha de prendre un centre escolar?

A partir de la nova normativa que estableix la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE) es poden distingir tres grans processos de presa de decisions:

1. Elaboració del Projecte educatiu del centre.
2. Elaboració del Projecte curricular d'etapa.
3. *Elaboració de la programació general del centre, de caràcter anual.*

Quins són els components del Projecte educatiu de centre, del Projecte curricular d'etapa i de la programació general del centre?

Projecte educatiu de centre:

- Senyes d'identitat.

- Finalitats del centre en les quals es concreten les seves senyes d'identitat.
- Reflexió sobre els objectius generals del currículum de les etapes que es facin al centre.
- Relacions de col.laboració entre tots aquells implicats a posar en funcionament els objectius.
- Estructura organitzativa que farà possible els esmentats objectius, i que es concreta en el Reglament de Règim Interior.

Decisions del Projecte curricular d'etapa:

- Adequació dels objectius generals de l'etapa al context del centre.
- Seqüència d'objectius i continguts de cada cicle.
- Estratègies metodològiques.
- Estratègies i procediments d'avaluació.
- Mesures d'atenció a la diversitat.

Components de la programació general del centre:

- Activitats complementàries que el centre hagi de realitzar.
- Horari general del centre.
- Memòria administrativa.
- Modificacions que es consideri oportú introduir en el Projecte educatiu i en el Projecte curricular del curs en qüestió.

Quines són les funcions del Projecte curricular?

- Augmentar la coherència de la pràctica educativa a través de la presa de decisions conjunta per part de l'equip de professors de l'etapa.
- Adequar al context les prescripcions i orientacions de l'Administració.
- Augmentar la competència docent del professorat a través de la reflexió sobre la seva pràctica, reflexió necessària per fer explícits els criteris que justifiquen les decisions preses en el Projecte curricular.

Qui aprova les decisions preses en el Projecte educatiu de centre i en el Projecte curricular?

Projecte educatiu de centre

La responsabilitat de l'aprovació i l'avaluació del Projecte educatiu és del Consell Escolar.

Projecte curricular d'etapa

El Projecte curricular, l'elaborarà el conjunt del professorat de l'etapa i l'aprovarà el Claustre de Professors en la seva totalitat.

Quan podem considerar que un Projecte curricular d'etapa està prou elaborat?

La idea que cal que presideixi l'elaboració del Projecte curricular és el fet que es tracta d'un procés i, com a tal, en certa manera, inacabat i necessitat d'una revisió periòdica que porti a millorar-lo.

Des d'aquest punt de vista, no s'ha de concebre el treball que iniciaran la major part dels equips docents com un període en què es comença i s'acaba un treball, sinó com l'inici d'un procés en el qual cal prendre una sèrie de decisions que, a poc a poc, s'aniran consolidant en un projecte més acabat. Això no és obstacle perquè aquest primer esbós de projecte curricular hagi de ser tan consensuat i tan ajustat a la realitat peculiar de cada centre com sigui possible

Per això, el Ministeri d'Educació i Ciència ha planificat l'elaboració del Projecte curricular en distintes fases. En cada una d'aquestes fases els centres haurien de prendre una sèrie de decisions, la qual cosa no vol dir, evidentment, que no puguin realitzar el Projecte abans del que s'hi indica.

El **setembre del 92** es prendran almenys les següents decisions:

1. Adequació dels objectius generals de l'etapa al context del centre i objectius del primer cicle.
2. Distribució de continguts per cicle, amb especial atenció als referits al primer cicle.
3. Materials i recursos didàctics que s'utilitzaran en les àrees del primer cicle.

4. Decisions sobre agrupaments, temps i espais.
5. Procediments per avaluar el progrés dels aprenentatges dels alumnes durant el primer cicle.
6. Criteris d'avaluació i promoció dels alumnes.
7. Organització i funcionament de les tutories en el primer cicle.

Al llarg del curs 1992-93 es desenvoluparan els elements anteriors, completant els següents aspectes:

1. Actuacions pedagògiques previstes per als alumnes que no arribin al nivell establert en els criteris d'avaluació.
2. Adaptacions per a alumnes amb necessitats educatives especials.
3. Procediments per avaluar la pràctica docent.

En successives fases s'aniran establint les decisions dels cicles restants. L'Administració sol·licitarà la totalitat del Projecte quan tota l'Educació Primària s'hagi implantat en el centre.

Quan s'ha d'elaborar el Projecte educatiu de centre?

El Projecte educatiu és una font bàsica per elaborar el Projecte curricular. En aquest sentit és convenient que, si el centre encara no en disposa, el Consell escolar comenci durant el curs 1992-93 la reflexió sobre principis d'identitat que configuraran la seva concepció pedagògica. Però no hem de pensar que és imprescindible tenir-lo acabat per començar el Projecte curricular. De fet, la relació entre ambdós processos de presa de decisions fa que s'enriqueixin mútuament i que es pugui anar treballant simultàniament en els dos. El més lògic serà acabar-ne la realització en el moment que el conjunt de l'etapa primària s'hagi implantat en el centre. En aquest sentit el Ministeri d'Educació i Ciència no demanarà als centres que elaborin el Projecte educatiu durant el curs 1992-93, si bé pot ser una opció voluntària dels centres durant aquest any, perquè l'acabin quan tota l'etapa s'hagi implantat en el centre.

Quines són les estratègies organitzatives més apropiades per a l'elaboració del Projecte curricular d'etapa?

Per assegurar la coherència del procés d'ensenyament és fonamental que la totalitat de l'equip docent prengui les decisions. Tanmateix això no significa que l'hagi d'elaborar conjuntament tot el professorat. Pot resultar més convenient treballar en grups més reduïts que permetin un major funcionament, i coordinar posteriorment el treball dels diferents grups.

El criteri d'agrupació pot ser múltiple, però en el cas de l'Educació Primària sembla que una de les organitzacions més significatives és la dels tres cicles. Per això s'establiria la figura del coordinador de cicle, amb la funció de vertebrar el treball dels restants professors del cicle.

Per tal de tenir esment que el Projecte curricular d'una etapa no sigui la mera suma de les decisions de cada cicle, és necessari disposar d'una estructura general del centre en la qual es trobin representades les distintes parts d'una forma coherent.

Tenint en compte aquests criteris és convenient configurar en el centre una *comissió* encarregada de coordinar l'elaboració dels Projectes curriculars de les etapes que hi hagi en el centre. Aquesta comissió podria estar integrada pel director del centre, el cap d'estudis, els coordinadors de cicle i, si s'escau, el mestre orientador del centre o un professional de l'equip interdisciplinari del sector, i tal vegada, en els centres d'integració, un mestre de suport a la integració.

Quines són les funcions de la Comissió de coordinació pedagògica o dels equips directius en l'elaboració del Projecte curricular d'etapa?

- a) Coordinar l'elaboració dels Projectes curriculars d'etapa, i també l'elaboració de les possibles modificacions.
- b) Proposar al Claustre els Projectes curriculars d'etapa i les posteriors modificacions.
- c) Assegurar la coherència entre el Projecte educatiu de centre, els Projectes curriculars d'etapa i la programació general anual.
- d) Vetllar pel compliment dels Projectes curriculars en la pràctica docent.

Han de participar tots els professors i professores en el procés d'elaboració del Projecte curricular d'etapa?

Les decisions que es prenguin en el Projecte curricular han de servir per guiar la pràctica a l'aula. És, per tant, necessari que sigui el conjunt del professorat qui reflexioni sobre la seva pràctica, bé elaborant, bé revisant les propostes del Projecte. Un Projecte que no hagi suposat la discussió activa i participativa de la totalitat de l'equip docent no haurà aconseguit el seu objectiu.

En el curs 1992-93 el professorat més implicat serà el que farà el primer cicle; no obstant això, les dues primeres decisions que cal prendre el setembre —adequació dels objectius generals de l'etapa i distribució de continguts— hauran de ser elaborades pel conjunt del professorat de l'etapa.

Quines són les funcions dels distints òrgans educatius en relació amb el Projecte curricular d'etapa?

Elaboració	—————▶	Equip docent de l'etapa
Coordinació	—————▶	Comissió de coordinació pedagògica
Aprovació	—————▶	Claustre de professorat del centre
Informe	—————▶	Consell escolar
Supervisió	—————▶	Inspecció tècnica

Per on hem de començar a elaborar el Projecte curricular d'etapa?

És convenient considerar l'elaboració del Projecte curricular com un procés que ja en certa manera s'està duent a terme en els centres. A cada centre el professorat planifica l'ensenyament, si bé no es disposa la major part de les vegades d'un document que reculli de manera explícita les decisions consensuades pel conjunt de l'equip docent de l'etapa. Per tant, l'elaboració del Projecte curricular es basaria fonamentalment a fer explícit i a formalitzar el que ha estat la pràctica del centre, per revisar-la posteriorment, utilitzant com a referent per a aquest contrast les noves propostes curriculars.

Per altra banda, l'estructura del Projecte curricular d'etapa ha de tenir una coherència interna que està determinada per la lògica

que va d'allò més general a allò més concret: les decisions sobre què ensenyar i per a què ensenyar condicionen les decisions en els altres elements. Ara bé, la necessitat de l'existència d'aquesta dependència no vol dir que per a la seva elaboració sigui necessari partir sempre de la utilització d'un model que podem anomenar deductiu on, a partir d'un ordre jeràrquic, es vagin prenent decisions, una darrera l'altra, i on no es pugui entrar en el tractament d'un component si no s'ha tractat l'immediat anterior. El Projecte curricular d'etapa, en la seva elaboració, s'ha d'entendre com una suma de qüestions o temes que és necessari abordar; l'ordre que se segueixi no és el prioritari, sinó que el que interessa és prendre decisions sobre cada un. En aquest cas l'únic que cal tenir sempre present són les dependències i les relacions que tenen tots els components entre si i, per tant, la necessitat de realitzar les revisions pertinents en relació amb aquestes dependències cada vegada que se n'elabora una.

Quins problemes comporta començar per les decisions més generals, o sigui, pels objectius d'etapa?

Començar l'elaboració del Projecte curricular d'etapa a partir dels objectius generals d'etapa té l'avantatge de respectar la lògica que sens dubte hi ha en la seqüència de decisions proposada. Però, com que el tipus de reflexió sobre aquest component està molt allunyat de la pràctica concreta de l'aula, impedeix la participació fluida de molts professors i professores, sobretot si no tenen experiència de treballar en equip.

Quines dificultats es presenten a partir del que ja es fa per elaborar el Projecte curricular d'etapa?

Una forma d'abordar l'elaboració del Projecte curricular d'etapa més propera a la pràctica habitual del professorat és la de començar per l'element que respongui a la pregunta sobre la qual tinguin major experiència, per exemple com ensenyar, prenent aleshores en primer lloc les decisions de metodologia i passant després a les altres del Projecte. Això no obstant, és fonamental tenir en compte que, si s'utilitza un procés d'aquest tipus, és imprescindible que la Comissió de coordinació pedagògica i els possibles assessors externs que treballin amb el centre tinguin clar on es vol arribar, ja que altrament es corre el risc de perdre's en el procés, el qual, en no tenir una lògica clara, pot deixar llacunes en el Projecte.

L'ús de materials curriculars editats o altres tipus de programacions ja elaborades, fins a quin punt interfereix en l'elaboració d'un Projecte curricular d'etapa?

Els materials curriculars editats o altres programacions més o menys estandarditzades difícilment poden donar resposta exacta a les demandes específiques de cada centre. Així mateix és impossible concebre una actuació docent sense el suport de cap tipus de recurs didàctic. Aquesta possible contradicció, és necessari resoldre-la establint uns criteris que passen pel reconeixement de la necessitat d'un ús diversificat i generalment parcial dels materials.

Tots els materials curriculars supervisats pel Ministeri d'Educació correspondran a uns objectius educatius i tractaran uns continguts determinats. Atès que en l'elaboració d'aquestes propostes curriculars s'ha partit d'un currículum obert, ens trobarem amb propostes curriculars diferenciades, on la concreció dels objectius i els continguts, la seva seqüenciació i les seves propostes metodològiques seran notablement diferents segons les opcions que hagin adoptat els equips d'autors. Per tant, es podrà trobar un gran ventall d'opcions i, consegüentment, es tindrà la possibilitat de cercar aquells que —utilitzats com a referent i segurament no en la seva totalitat— permetin realitzar les adaptacions a les demandes del centre.

Un bon Projecte curricular d'etapa no es defineix per la seva originalitat, sinó per la seva capacitat per garantir la coherència de la pràctica educativa a través de la presa de decisions conjuntes en equip i pel seu grau d'adequació al context educatiu de les prescripcions de l'Administració. Com majors siguin les fonts d'informació que ajudin a prendre les decisions, més possibilitats hi haurà d'encertar-hi, sempre que l'ús d'aquestes fonts no es faci d'una forma irreflexiva.

Per als centres petits i, sobretot, unitaris amb diversos cicles i etapes en una mateixa aula, es realitzarà un Projecte únic de centre o més d'un?

Cada mestre, a partir de l'especificitat de cada etapa educativa, que comporta unes decisions pròpies, haurà de realitzar un únic Projecte interetapes i intercicles, tenint en compte, a l'hora de realitzar-lo, els diferents objectius i continguts de cada una de les etapes que ha d'atendre en l'espai comú d'una única aula.

A més, cal no oblidar que, entre els alumnes de distintes edats i nivells, però que estan ubicats en un únic espai, es produeixen una sèrie d'interaccions que condicionen les seqüències d'aprenentatge.

En el cas de les escoles unitàries aïllades, l'elaboració del Projecte curricular s'ha de fer per separat o en comú amb altres centres?

Quan per diversos factors (comunicacions, relleu, distàncies, climatologia, etc.) una escola unitària no pugui formar un agrupament formal o informal amb altres escoles compartint les decisions sobre el seu PE i Projecte curricular, aquestes decisions correspondran al centre i, per tant, tindrà el seu propi Projecte.

Ara bé, per suplir la pròpia dificultat d'aquest treball aïllat, tots els serveis de suport a les zones rurals hauran d'afavorir el treball en comú en la mesura que sigui possible. Des dels Centres de Recursos rurals, sobretot, poden fomentar-se i han de fomentar-se processos de treball en col·laboració amb altres escoles en iguals circumstàncies i proporcionar suports suficients que facilitin la presa de decisions a cada centre en particular.

En el cas dels centres rurals que no passin a formar part d'un col·legi agrupat pot ser convenient realitzar un Projecte curricular de zona amb l'assessorament del Centre de Recursos rural. El model de "Projecte curricular de zona" és un instrument adequat perquè el professorat d'aquest tipus de centres pugui aconseguir amb l'elaboració del Projecte curricular la finalitat més important que amb això es persegueix: planificar el procés d'ensenyament a través de la reflexió en equip sobre la pràctica docent. Des d'aquest punt de vista perdria gran part del seu sentit si un docent aïllat fes el seu Projecte curricular. La discussió del conjunt de professors i professores dels centres que amb autonomia i amb l'assessorament del Centre de Recursos reflexionen sobre les característiques del seu peculiar context educatiu, resulta un marc de treball molt més enriquidor per a l'elaboració del seu Projecte curricular.

Això no és obstacle perquè, després d'un treball comú, cada centre pugui haver de fer alguna modificació específica per al seu cas, ja que sempre hi haurà aspectes de la realitat educativa de cada escola que exigeixin una resposta peculiar, ja que la responsabilitat de l'elaboració és, en darrer terme, sempre del centre.

La recerca del consens en el treball en grup

El treball en equip del professorat constitueix un requisit bàsic per a la millora global de la qualitat de l'ensenyament, especialment en una situació en la qual es deixa en mans dels professors i professores importants decisions sobre la concreció del currículum a cada centre específic.

El plantejament d'un model curricular flexible, juntament amb el traspàs als centres per part de l'Administració de majors competències organitzatives, es troba en la línia de possibilitar major autonomia professional. Però l'autonomia no sols s'ha d'entendre a nivell individual, ja que el fet educatiu escolar és, per definició, de caràcter col·lectiu, tant pel que fa als destinataris de la formació com pel que fa al professorat que l'ofereix. La coherència general d'un centre escolar i la millora de la qualitat de l'ensenyament estaran en funció, en gran part, del grau i del tipus de treball en comú que duguin a terme les professores i els professors del centre.

Els mestres i les mestres d'educació primària d'un centre escolar constitueixen un grup. Per grup s'entén un conjunt de persones amb finalitats comunes, amb una estructura i una organització determinades, amb un cert grau de cohesió entre els seus components i amb una dimensió temporal de certa durada, entre altres possibles característiques. Els equips de professorat reuneixen, per tant, tots aquests components.

El treball en grup: algunes consideracions

Un grup no s'ha d'entendre com una simple suma dels membres que el constitueixen; els grups són estructures amb la possibilitat d'organitzar-se autònomament.

Els grups que constitueixen les mestres i els mestres d'una etapa són grups de treball, és a dir, són persones que han detectat unes necessitats, que es fixen uns objectius per satisfer-les i es comprometen juntes en unes tasques col·lectives.

La tasca es converteix en líder del grup, de forma que els components d'aquest grup se situïn en un pla d'igualtat, encara que la normativa consensuada per aquest els assigni distintes funcions.

Ara bé, el treball en grup no és sempre fàcil. Aconseguir un adequat funcionament que faci fructífera l'activitat depèn de l'atenció que es presti a una sèrie d'aspectes determinants. A tall d'apunts, s'exposen a continuació algunes consideracions que poden ser d'utilitat:

- És fonamental que el grup de treball defineixi clarament els objectius que persegueix i que aquests siguin assumits per tots els integrants.
- El bon funcionament dels grups requereix una normativa explícita, prèviament consensuada: convocatòria de les reunions, *procés que se seguirà, nomenament de moderador i secretari, fixació de temps, presa de decisions, anotació d'acords, etc.*
- Les característiques de la comunicació que es dona en el si del grup constitueixen un element fonamental per a la seva dinàmica i eficàcia. Per tant, és necessari que cada membre del grup s'esforci per facilitar-la, autoreflexionant i autoregulant la seva conducta en aquesta direcció. Caldrà estar molt pendents d'aquells factors que la dificulten: prejudicis, diferències ideològiques o de concepció del fet educatiu, mecanismes de defensa, etc. per superar-los.
- Les actituds positives dels components són determinants per aconseguir els objectius del grup. Quan les persones se senten integrades en el grup i hi participen activament, quan la conducció de la sessió és democràtica i es dona peu a una discussió oberta amb llibertat per decidir, aleshores es produeixen acords i decisions assumides i respectades per tots.
- Les circumstàncies en què es dona el treball en grup poden contribuir a facilitar o dificultar la tasca. Ambient físic, clima psicològic, dimensió del grup, etc., són aspectes als quals *convé tenir esment degudament.*

- En el treball en grup, l'adopció d'acords mitjançant consens constitueix la fórmula ideal per a la presa de decisions curriculars i és un procediment preferible al de la votació perquè, encara que no sigui imprescindible, és més fàcil i gratificant treballar en un grup en què tots els seus membres se sentin identificats amb les opcions preses, amb la qual cosa cada un estarà en millors condicions per aconseguir els objectius que comportin.

El paper dels òrgans i equips docents del centre en l'elaboració del Projecte curricular d'etapa

L'elaboració del Projecte curricular es pot realitzar de maneres molt diverses (vegeu la tercera part del document *Projecte curricular*). Per tant, els papers que puguin fer els distints estaments poden ser també diferents. En tot cas, el procés que se segueixi pot consistir a anar elaborant el Projecte en grups petits (cicles, departaments, comissions) i dur el treball realitzat, amb una mentalitat prou oberta, al Claustre.

L'equip directiu ha d'acomplir, sens dubte, un paper important en aquest procés, ja sigui animant-lo i dirigint-lo directament, ja sigui potenciant una comissió de coordinació o de sensibilització que assumeixi les tasques sota la supervisió del mateix equip directiu.

Per al bon funcionament de l'equip serà important que el conductor o coordinador manifesti una actitud orientativa i estimulante, encaminada a promoure la participació, i que promogui la utilització de tècniques de grup (vegeu l'apartat corresponent), proposi objectius, planifiqui amb el grup i avaluï, també conjuntament, amb la resta del grup.

Els diversos òrgans educatius del centre poden assumir funcions diferents. El Claustre haurà de tenir una funció d'aprovació, no d'elaboració (llevat del cas de claustres amb pocs membres). Però l'aprovació per part del Claustre no s'ha de considerar un requisit formal, ja que la utilitat dels acords adoptats estarà en funció del consens

real respecte d'aquets acords. Perquè es doni aquest consens es requerirà:

- Que tots els professors i totes les professores puguin opinar lliurement (i que des de l'equip coordinador o director s'animi a donar l'opinió).
- Que tots els punts de vista siguin analitzats i debatuts.
- Que els debats no siguin sobre qüestions excessivament generals o teòriques i que, en aquest cas, s'exemplifiqui.
- Que s'arribi a l'acord d'acceptar i actuar en conseqüència amb les decisions pactades entre tots.

Aspectes que s'han de tenir en compte per millorar l'eficàcia d'una reunió

Perquè una reunió sigui productiva (s'arribi a acords, s'adoptin decisions) s'haurà de tenir cura de cada una de les seves etapes o fases. Els aspectes més importants que cal tenir en compte són:

Preparació

- Determinar els temes que s'han de tractar i preparar-los, si cal.
- Preveure l'esquema de la reunió.
- Preveure i preparar el local.
- Convocar i informar els assistents sobre l'ordre del dia.

Realització

- Facilitar un bon clima de treball.
- Centrar la reunió, respectar l'ordre del dia, analitzar i resumir cada tema.
- Procurar arribar a decisions.

Perquè la reunió d'un equip docent sigui productiva és important que els temes tractats interessin al conjunt del professorat que la integra. D'aquí la transcendència de seleccionar quins temes són els que realment s'han de tractar en el Claustre i quins són propis de grups més reduïts.

Les decisions preses en aquestes reunions s'han de dur a terme. Cada decisió presa cal que vagi acompanyada, com a mínim, dels següents elements:

- Descripció exacta de l'acord i, si cal, fases progressives que s'han de seguir per poder-lo aplicar en la seva totalitat.
- Persona o persones encarregades de l'execució de la decisió i persones responsables que s'executi, si no són les mateixes.
- Recursos necessaris (materials i funcionals) perquè la decisió es pugui dur a terme.
- Temporalització: data en què els acords de la decisió han d'estar fets.

Algunes tècniques que puguin ajudar a millorar l'eficàcia del treball en grup

Està àmpliament comprovat que l'aplicació de tècniques de treball en grup pot ajudar a millorar la dinàmica i la productivitat. Tot seguit en presentam algunes, de forma molt sintètica. Totes les que citam són tècniques relativament fàcils d'incloure en la dinàmica de treball d'un equip. No es pretén ser exhaustiu, ni prescriure les exposades. Es tracta simplement d'oferir algunes de les existents a manera de suggeriment de treball.

a) Comissions o treball en petit grup

Consisteixen en grups de tres a cinc membres que es formen per estudiar un tema o problema relativament complex, i que proporcionen una informació posterior al conjunt de l'equip.

Desenvolupament:

- Determinar prèviament amb exactitud la qüestió que s'ha d'estudiar, la data, l'hora, el lloc i la durada estimada de la reunió.
- Elegir un secretari encarregat d'anotar les conclusions.
- Reunir-se les vegades que calguin.
- Informar la resta de l'equip de les conclusions.

El treball en comissió (que pot ser permanent o transitòria) hauria de ser un dels més habituals, ja que permet que els temes arribin al Claustre amb una elaboració prèvia. En realitat, les reunions dels equips directius o dels equips de cicle, per exemple, es poden considerar comissions de treball.

b) Simposi

El simposi consisteix en el fet que determinades persones exposin al conjunt de l'equip, successivament, els diferents aspectes d'un mateix tema o problema, de manera que, en conjunt, quedi desenvolupat de la forma més integral i profunda possible.

Desenvolupament:

- Establir un guió del tema i, després, repartir-ne el contingut entre els distints ponents.
- Després dels dies necessaris perquè el tema pugui estar ben preparat, cada ponent exposa la seva part durant un temps màxim de deu minuts.
- La resta de l'equip de professorat planteja preguntes, aporta noves informacions i aclareix dubtes. El conjunt de l'equip realitza una labor de síntesi per arribar a acords.

La tècnica del simposi pot ser molt útil per introduir el debat sobre qüestions generals o per tractar qüestions molt polèmiques. Així, per exemple, es podria utilitzar per iniciar un debat sobre els principis o notes d'identitat del centre o per establir acords respecte de la problemàtica de la disciplina.

c) Remolí d'idees (Brainstorming)

És una tècnica àmpliament utilitzada en el món empresarial, especialment entre els directius i creatius. Es tracta d'una tècnica creativa que consisteix en la promoció del màxim nombre d'idees per arribar a noves solucions, a noves propostes sobre un tema o un problema determinat (per exemple, formes de col·laboració amb l'entorn local).

Desenvolupament:

- Assegurar-se que les normes de la tècnica són compreses per tots els participants.
- Donar idees sobre el tema o el problema tractat, per part de tots els components del grup, amb tota llibertat. L'important, en aquesta fase, és que sorgeixin moltes idees. Ningú no pot criticar. Totes les idees són anotades.
- Després, en una segona fase, s'analitza col·lectivament la viabilitat i practicitat de les propostes.

d) Philips 6/6

Es tracta de discutir sobre un tema, en grups de sis, durant sis minuts.

Desenvolupament:

- Constituir els grups. Cada un elegeix el seu coordinador i el seu secretari. El coordinador té com a missió vigilar que es respecti la tècnica. El secretari, anotar les conclusions.
- Cada membre del grup dóna la seva opinió sobre el tema objecte de debat. Quan tots l'han donada, hi ha un petit debat i s'anoten les conclusions.
- El secretari actua de portaveu, exposant les conclusions al conjunt de l'equip de professorat.

Aquesta tècnica es pot utilitzar per iniciar un tema (per exemple: quina importància donam a la creativitat a les classes?) o per arribar a conclusions després d'haver-lo tractat (per exemple: criteris bàsics per seleccionar materials d'aula).

e) Estudi de casos i resolució de problemes (*incident crític*)

Consisteix a analitzar detalladament un problema o un cas.

Desenvolupament:

- El cas o problema ha de quedar molt ben exposat i definit.
- En petits grups s'analitza el cas o se cerquen solucions al problema. Un secretari del grup anota les conclusions.
- Els grups posen en comú les seves conclusions.

L'anàlisi de casos o de problemes té una gran riquesa, ja que permet aprofundir i extreure conclusions generalitzables a altres situacions. Aquesta tècnica es pot utilitzar, per exemple, plantejant un cas (descripció d'una situació donada) o un problema (descripció d'una situació donada pendent de solució) sobre una situació d'alteració de la convivència escolar o sobre una situació de rendiments insuficients.

L'autoavaluació de l'equip de professores i professors

Dins les distintes facetes del treball en equip, lligat a la presa de decisions per a la concreció del currículum a cada centre específic, cal apuntar la importància de l'avaluació.

El procés avaluador és indispensable com a instrument autoregulator de les diferents actuacions docents. De la mateixa manera que es defineix l'avaluació de l'alumnat com a mitjà per aconseguir informació i analitzar fins a quin punt aquest segueix (en conjunt o considerat individualment) un bon procés, així hem d'entendre la tasca avaluadora de l'equip docent, com a col·lectiu, en l'exercici de la seva professió. Aquest col·lectiu necessita poder conèixer i analitzar el procés global que se segueix en el centre. De la mateixa manera que professors i professores utilitzen la informació sobre l'alumnat per reorientar el procés d'ensenyament i aprenentatge, i proporcionar-li l'ajuda que li és necessària per avançar en la seva informació, els equips docents utilitzen la informació sobre el desenvolupament de la seva tasca docent per reconduir o reformular, si cal, la seva actuació com a grup.

Per tant, és necessari que el professorat es proveeixi dels mitjans que li permetin anar analitzant les distintes fases de la seva intervenció com a col·lectiu, ja sigui en la planificació o en l'execució del que s'ha planificat.

L'avaluació del treball en equip del professorat

Iniciar processos avaluadors de l'equip docent pot constituir un bon punt de partida per intentar millorar la qualitat del treball pedagògic col·lectiu.

Ens pot ajudar també a reflexionar sobre la coherència dins l'etapa i el centre, de la nostra pràctica docent, i a manifestar i posar en comú les prioritats formatives específiques i generals del professorat.

L'actuació del professorat es pot concretar en quatre moments clarament definits:

- a) El de l'anàlisi de la situació de partida.
- b) El de l'elaboració dels distints plans, projectes i programacions.
- c) El de la posada en pràctica del que s'ha planificat o projectat. Simultàniament a l'anterior, el de la regulació d'aquestes actuacions en relació amb els propòsits o intencions.
- d) El d'avaluació o valoració de tot el procés una vegada finalitzat.

A cada una d'aquestes fases o moments el paper del professorat, tant a títol individual com col·lectiu, té característiques distintes, i les necessitats i els problemes que es plantegen són també diferents.

Qüestionaris d'autoavaluació

A continuació es proposen uns qüestionaris específics per a cada una de les fases, amb la intenció de facilitar l'anàlisi de les actuacions individuals i les seves interrelacions en cada una de les fases.

La funció d'aquests qüestionaris no és la de ser formalment conestats, sinó la de ser utilitzats com un instrument que ajudi a sistematitzar i analitzar la dinàmica del centre en la presa de decisions i en la seva aplicació, per tal de detectar problemes que el desenvolupament de la pràctica docent comporta. Per tant, no es tracta de donar respostes a les preguntes de manera tancada, sinó d'usar la qüestió com a element de discussió que ajudi a avançar el grup en el coneixement d'un possible problema i esbossar-ne les possibles solucions.

Atenent aquesta finalitat, les qüestions que es proposen no pretenen ser exhaustives, sinó que la seva funció és la de ser utilitzades com a referents, tenint en compte que segons les característiques de cada centre serà necessari ampliar-les o canviar-les per altres de més pertinents.

QÜESTIONARI 1

FASE D'ANÀLISI DE LA SITUACIÓ DE PARTIDA

Les següents qüestions pretenen ajudar els equips de professores i professors en la detecció de problemes o mancances que hi ha en el centre i en la recerca de vies de solució (mitjançant instruments, estratègies, etc.), tractant de facilitar que el professorat se situï en disposició d'abordar el treball en equip, necessari per desenvolupar les distintes fases del procés d'actuació docent.

En aquesta fase és fonamental analitzar el grau d'homogeneïtat i/o coherència de l'equip docent en relació amb la sèrie d'aspectes que tot seguit es detallen, per veure així quina és la situació de partida prèvia a l'elaboració de qualsevol projecte.

- **Les finalitats de l'ensenyament:**

Quines creim que són les necessitats d'aprenentatge dels nostres alumnes?

Hi ha en el centre un ambient col·lectiu de fonamentació i raonament del perquè i de la finalitat de les actuacions educatives que s'hi duen a terme?

- **L'organització del centre:**

És satisfactori el nivell d'organització del centre?

Quina creim que és la responsabilitat de cada un dels integrants de l'equip docent en relació amb la qualitat de l'ensenyament que es fa?

- **Els enfocaments metodològics:**

Quina metodologia s'utilitza en els distintes cursos, cicles i etapes?

Hi ha un encert metodològic al llarg del procés d'ensenyament i aprenentatge en el centre?

- ***Els criteris d'avaluació:***

Quins criteris dels que s'utilitzen per avaluar l'alumnat són comuns a tot l'equip docent?

Es tenen uns criteris per a l'anàlisi de la labor com a equip docent?

Hi ha una definició clara del paper de l'avaluació com a mitjà per autoregular l'activitat docent?

- ***El tractament de la diversitat:***

S'han articulat mesures conjuntes per donar resposta a les diferents necessitats que comporta l'atenció a la diversitat?

QÜESTIONARI 2

FASE DE PLANIFICACIÓ

Aquestes qüestions pretenen ajudar a analitzar l'organització, l'actitud i el grau de participació dels distints membres de l'equip docent en el procés de planificació.

- ***Organització de l'equip:***

Amb quina organització comptam per elaborar els distints plans o projectes?

Està ben definida (components, estructures, etc.)?

En aquest procés d'elaboració, estan clarament establertes les distintes responsabilitats en relació amb les diferents tasques: planificació, coordinació, dinamització, etc.?

- ***Planificació de les tasques:***

Hem disposat una dotació de mitjans i temps? Els hem distribuïts de manera adequada a les nostres necessitats?

Hem tingut en compte els avantatges i els inconvenients de les possibles maneres d'elaborar el Projecte a l'hora d'elegir el tipus de procés més convenient per al centre?

- **Participació:**

Hem aconseguit crear un ambient de treball que permeti el major grau de participació de tots els components de l'equip docent?

Hi ha un clima propici perquè les decisions i els acords que es prenguin en grup siguin assumits per tots?

En quina mesura està cada membre de l'equip implicat en el procés?

Hem facilitat una forma de treballar que possibiliti la integració de tots els membres del Claustre i un ambient creatiu i estimulants?

- **Valoració:**

Ens hem dotat dels mitjans per anar avaluant regularment el procés seguit, de manera que puguem reconduir i adequar les tasques a les noves necessitats?

QÜESTIONARI 3

FASE DE POSADA EN PRÀCTICA DEL QUE S'HA PLANIFICAT O PROJECTAT

Les qüestions següents pretenen servir per revisar el grau de participació i el mitjans que s'estan emprant per afavorir-la, i també la coherència dels processos educatius en relació amb els propòsits.

- **Estructuració i organització de l'equip:**

L'estructura organitzativa que tenim ens permet assegurar la comunicació i el coneixement dels processos d'ensenyament i aprenentatge que s'estan duent a terme en el centre?

Disposam de temps clarament determinats per a la reflexió i l'anàlisi, en conjunt, de la pràctica docent, i dels mitjans que puguin promoure la col·laboració?

Hem aconseguit crear un ambient que propicii l'anàlisi i la reflexió sobre els processos educatius que s'estan duent a terme en el centre?

- **Coherència de la intervenció pedagògica**

El desenvolupament a l'aula correspon a les propostes definides en els plans i els projectes elaborats?

Objectius i continguts:

Els objectius i continguts, van donant resposta a les necessitats i les possibilitats dels nostres alumnes?

En quins objectius o continguts la distància entre el que s'espera i el que s'aconsegueix és més evident?

Els possibles desfasaments entre les intencions i els resultats, són deguts a una inadequació dels objectius i els continguts, o a deficiències en els mitjans i la metodologia utilitzada?

Hem detectat salts, buits o reiteracions en el desenvolupament dels continguts al llarg dels distints cursos?

L'èmfasi que posam en uns continguts respecte d'altres és apropiat?

QÜESTIONARI 4

PROCÉS DE REGULACIÓ DE LES ACTUACIONS EN RELACIÓ AMB ELS PROPÒSITS O INTENCIONS

Aquest qüestionari s'associa estretament amb l'anterior, ja que el procés d'execució i el de regulació són simultanis. Però, atenent les característiques específiques de tot procés avaluador, sembla convenient presentar-los per separat.

El seu objectiu és el d'ajudar a sistematitzar el procés de revisió permanent de l'actuació docent amb la finalitat de garantir-ne l'adequació a les necessitats educatives reals de l'alumnat.

• **Estructuració i organització de l'equip**

Estam introduint els petits canvis i adaptacions en l'estructura organitzativa del centre en relació amb les necessitats no previstes i que s'estan plantejant actualment?

Quins mitjans empram per potenciar i millorar el grau d'anàlisi i reflexió sobre els processos educatius que es duen a terme en el centre?

Possibilitam formes i mitjans que permetin una major participació de tots i una millora de la col.laboració i ajuda entre els companys i les companyes de l'equip docent?

• **Coherència de la intervenció pedagògica**

Atès que la validesa de les propostes dels projectes està relacionada amb la seva capacitat d'adaptació a les necessitats reals dels diferents contextos educatius i atès que aquests són canviants i relativament predibles, cal disposar de mitjans que ens permetin la constant adequació del que s'ha planificat a les demandes de cada moment. Per tant, hem de plantejar-nos si estam adaptant i canviant d'una forma coordinada la nostra intervenció pedagògica en els aspectes següents:

- Els objectius
- La selecció i la seqüència de continguts
- La metodologia utilitzada
- L'ús de materials curriculars
- Els criteris d'avaluació
- El tractament de la diversitat, veient, en cada cas, quins han estat els obstacles o els problemes sorgits i la manera de superar-los mitjançant canvis o reelaboracions del Projecte

• **Satisfacció**

Estam introduint activitats, relacions personals o valoracions que ajudin a millorar el grau de satisfacció personal de tot el professorat?

QÜESTIONARI 5

FASE D'AVALUACIÓ SUMATIVA O VALORACIÓ FINAL DE TOT EL PROCÉS SEGUIT

L'objectiu fonamental d'aquest qüestionari és el d'ajudar a conèixer en profunditat el procés seguit en un període de temps determinat (un curs, per exemple), per poder detectar els aspectes millorables i facilitar l'establiment de les mesures pertinents, que permetin que, cada vegada més, el centre s'adeqüi a les necessitats i les demandes educatives del col·lectiu d'alumnes al qual es dirigeix en primera instància.

Seria convenient observar què ha anat succeint en relació amb els aspectes que seguidament s'enuncien.

- **Finalitats**

Hem aconseguit els objectius que preteníem?

Era viable i adequat el que es pretenia?

En quin sentit caldria introduir modificacions?

- **Organització**

L'organització i la participació han estat suficients i adequades?

Quins aspectes són millorables i de quina manera?

- **Aspectes curriculars**

En quina mesura s'han aconseguit els objectius plantejats en el projecte a través de les activitats a l'aula i al centre?

Quines mesures creim que hem de prendre en relació amb els objectius i els continguts perquè corresponguin majoritàriament a les necessitats educatives del centre?

Es confirma que les propostes de selecció i seqüència de continguts han estat les adequades?

La metodologia i els materials curriculars utilitzats, han estat els previstos en el Projecte?, han estat eficaços?

En quins aspectes metodològics hi ha una major diferència entre els components de l'equip docent? És convenient mantenir-la?

Quins han de ser els canvis en els materials i en l'ús que n'hauríem de fer?

Eren adequats els criteris d'avaluació que se seleccionaren? Quins instruments s'han utilitzat per fer-los operatius?

Quins canvis hauríem d'introduir en els instruments per obtenir la informació sobre els aprenentatges del nostre alumnat, per millorar el coneixement dels processos d'ensenyament i aprenentatge que es donen a l'aula?

Hem aconseguit adequar cada vegada més les nostres activitats d'ensenyament a les característiques i les possibilitats de cada un dels nostres alumnes? En quins aspectes, continguts o àrees se'ns ha fet més difícil aquesta adequació?

Quins haurien de ser els canvis que caldria introduir per millorar el procés d'adaptació a la diversitat?

• **Equip docent**

El Projecte, ha afavorit actituds positives respecte del treball en equip i ha possibilitat un ambient de col.laboració que permeti realitzar les tasques docents de manera gratificant?

Quines mesures de formació o assessorament podríem adoptar per millorar la nostra pràctica docent?

Metodologia i materials curriculars:

Quina relació podem establir entre les estratègies metodològiques que s'utilitzen diàriament i el grau d'aprenentatge aconseguit pels alumnes?

La metodologia i els materials són útils?

Quina capacitat d'adaptació a les necessitats educatives del nostre alumnat i als nostres estils personals d'actuació tenen els materials curriculars que utilitzam?

Quines deficiències es detecten?

Criteris d'avaluació:

El pla d'avaluació que se segueix, permet conèixer el procés d'aprenentatge dels nostres alumnes i introduir els canvis necessaris per poder prestar les ajudes adequades?

Els instruments dissenyats són realment útils?

Tractament de la diversitat:

Quines estratègies per al tractament de la diversitat es duen a terme?

En quina mesura aquestes estratègies serien generalitzables o transferibles?

- **Satisfacció**

Hem aconseguit un ambient en el centre que permeti el reconeixement i la gratificació del treball que realitzam?

Suports externs amb què poden comptar els equips docents

El procés d'elaboració d'un Projecte curricular suposa per al professorat una revisió de la seva forma de treball habitual, perquè introdueix com a elements fonamentals l'autonomia del centre educatiu en les decisions curriculars i el treball en equip com a mitjà per prendre aquestes decisions.

Per aconseguir que sigui efectiu aquest procés de canvi, els centres educatius necessitaran diversos suports i orientacions que garanteixin la coherència de les decisions que ells prenen amb els objectius del Sistema Educatiu.

Per a tot això, **el Servei Provincial d'Inspecció Tècnica** supervisarà el procés d'elaboració dels Projectes curriculars, la qual cosa suposa:

- Visitar els centres i mantenir una reunió amb el professorat presentant i estudiant els materials curriculars tramesos per la Direcció General de Renovació Pedagògica, i ajudar a la realització dels Projecte curricular indicant els aspectes més importants del seu contingut segons la legislació vigent.
- Assessorar el Claustre en la formulació de les estratègies més adequades per a una correcta elaboració dels Projectes.
- Col·laborar amb altres instàncies en la detecció de dificultats generades i de necessitats de suport tècnic-pedagògic.
- Informar i valorar el Projecte curricular que elaborin els centres.

Per altra banda, per facilitar el treball dels centres docents, tots els **serveis de suport** hauran de confluïr en els objectius i les necessitats de cada centre, oferint, de manera coordinada i des de la tasca que a cada un li és pròpia, les orientacions, els recursos, els suports tècnics, etc. que afavoreixin el treball de cada professor en l'equip del qual forma part.

Els centres de professors oferiran al professorat el seu suport per:

- Analitzar amb el Claustre les seves necessitats formatives en relació amb el paper del professor en un context de reforma i amb les seves noves tasques.
- Assessorar els professors i les professores en aspectes didàctics i facilitar informació sobre el conjunt dels temes que es plantegin.
- Elaborar un pla de formació adaptat a les necessitats formatives detectades.
- Articular l'oferta concreta de formació, bé en el mateix centre docent o a través de l'oferta generada en els Centres de professors.
- Utilitzar el Centre de professors com a centre de recursos múltiples i com a lloc de discussió, intercanvi i difusió d'experiències entre els distints claustres.

L'equip interdisciplinar de sector podrà intervenir en el procés d'elaboració dels Projecte curricular formant part de la comissió de coordinació pedagògica del centre, que és la responsable de la coordinació del procés d'elaboració del Projecte curricular i de les seves possibles modificacions, assegurant la coherència entre aquest i el Projecte educatiu i vetllant pel compliment d'aquell en la pràctica docent.

A més, aquest equip prestarà els seus serveis en els aspectes que li són propis tals com orientació, tractament de la diversitat, adaptacions curriculars i avaluació d'alumnes.

En el cas de les zones rurals, **els Centres de Recursos rurals** donaran suport al professorat en els següents aspectes:

- Orientant-lo per a l'elaboració del Projecte curricular i detectant juntament amb els centres de professors les seves necessitats formatives.

- Coordinant els professors tutors entre si i aquests amb els professors especialistes, en els casos en què no hi hagi una agrupació de centres.
- Garantint la continuïtat dels Projecte curricular en les zones que tenguin una gran mobilitat de professorat.
- Centralitzant els recursos materials que siguin necessaris per a les escoles rurals.

Aquest suport es durà a terme treballant conjuntament i en equip amb el professorat de les escoles rurals.

Glossari i Bibliografia bàsica

Aquest glossari ha estat elaborat per un grup de professors i professores amb la intenció de facilitar la lectura dels *Materials per a la Reforma*. Només s'hi recullen alguns conceptes bàsics i la seva definició pretén ser una primera aproximació.

El mateix grup ha preparat la bibliografia bàsica, recollida al final d'aquest volum.

Glossari

Acció tutorial: vegeu “Tutoria”.

Actitud: disposició interna de la persona a valorar favorable o desfavorablement una situació, un fet, etc.; predisposició per actuar, tendència estable a comportar-se de determinada manera. Les actituds constitueixen un dels tipus de contingut del currículum.

Adaptació curricular: procés consistent a adequar el currículum a un determinat grup d'alumnes o a un alumne determinat. La concepció oberta i flexible del currículum facilita les adaptacions curriculars. Depenent del grau i el rang de les dificultats d'aprenentatge que poden experimentar els alumnes, el professorat es pot veure en la necessitat de realitzar distintes adaptacions concretes en els elements bàsics del currículum: adaptacions en l'avaluació, adaptacions metodològiques, adaptacions en els continguts, adaptacions dels objectius, etc.

Depenent del nivell de modificacions que impliquen i, per tant, del que certs alumnes no puguin aprendre del que aprèn la majoria, es plantegen adaptacions no significatives del currículum, adaptacions significatives i adaptacions d'accés.

Les adaptacions no significatives són aquells canvis habituals que el professorat introdueix en el seu ensenyament per donar resposta a l'existència de diferències individuals o dificultats d'aprenentatge transitòries en l'alumnat.

Les adaptacions significatives consisteixen principalment en l'eliminació de continguts essencials o nuclears i/o objectius generals

que es considerin bàsics en les diferents àrees curriculars i els respectius criteris d'avaluació.

Adaptacions d'accés al currículum seran aquelles que impliquin modificacions materials o de comunicació o provisió de recursos especials, per facilitar als alumnes amb necessitats educatives especials desenvolupar el currículum ordinari o adaptat.

Aprende a aprendre: adquirir una sèrie d'habilitats i estratègies que possibilitin futurs aprenentatges d'una manera autònoma..

Aprenentatge mecànic: aprenentatge en què el que s'aprèn, generalment de forma memorística i repetitiva, no és possible que sigui utilitzat de forma distinta o en situacions diferents a aquelles en què s'ha après. Generalment són aprenentatges poc sòlids, sense arrelament en l'estructura cognitiva del subjecte i condemnats, generalment, a ràpid oblit.

Aprenentatge per descobriment: aprenentatge en què l'alumne construeix els seus coneixements d'una forma autònoma, sense l'ajuda permanent de l'ensenyant. Aquesta forma d'entendre l'aprenentatge requereix un mètode de recerca activa per part de qui aprèn, bé seguint un mètode inductiu, bé hipotètic-deductiu.

Aprenentatge significatiu: construcció d'aprenentatges per part de l'alumne, amb l'ajuda de la intervenció del professor, que relaciona de forma no arbitrària la nova informació amb el que l'alumne ja sap.

Àrees curriculars: agrupaments dels continguts en conjunts coherents al voltant d'unes disciplines afins. Té per objecte facilitar al professorat l'ordenació i la planificació de la seva activitat docent, i també recollir els continguts científics, metodològics i actitudinals aportats per les diverses disciplines que hi ha a la base de cada una de les àrees.

Ajuda pedagògica: intervenció del docent per orientar i guiar l'alumne a fi que aquest pugui avançar en el seu aprenentatge.

Avaluació: valoració, a partir de la informació recollida, dels aprenentatges dels alumnes, de l'actuació del professorat, del procés d'ensenyament, etc. El model curricular de la Reforma comporta una concepció de l'avaluació distinta a la que ha estat tradicionalment més acceptada: l'avaluació s'ha d'entendre com un procés

de recollida d'informació i d'anàlisi que ens permeti conèixer fins a quin punt s'està produint un bon procés d'ensenyament i aprenentatge i quins problemes s'estan plantejant en aquest procés.

Avaluació contínua: tipus d'avaluació que posa èmfasi en el procés d'ensenyament i aprenentatge entès com un tot. És una avaluació amb caràcter regulador, orientador i autocorrector del procés educatiu, en proporcionar informació constant sobre si aquest procés s'adapta a les necessitats o possibilitats del subjecte, permetent la modificació dels aspectes que resultin disfuncionals.

Avaluació formativa: vegeu avaluació contínua.

Avaluació inicial: té per objecte obtenir informació sobre la situació de cada alumne en iniciar un determinat procés d'ensenyament i aprenentatge i adequar aquest procés a les seves possibilitats. Des de la perspectiva de l'aprenentatge significatiu, l'avaluació inicial per conèixer els continguts previs dels alumnes es converteix en una feina prioritària.

Avaluació sumativa: té per objecte proporcionar informació sobre el grau de consecució dels objectius proposats, referits a cada alumne i al procés formatiu. Es realitza al final de cada una de les fases.

Capacitat: aptitud per fer, conèixer, sentir. Els objectius del currículum de la Reforma es formulen en termes de capacitats que cal desenvolupar. Aquestes capacitats han de ser de distints tipus: cognitives, psicomotrius, d'autonomia i d'equilibri personal, d'interrelació personal i d'inserció social.

Cicles educatius: unitat curricular temporal de programació i avaluació. En l'Educació Primària hi ha tres cicles: primer cicle (sis a vuit anys), segon cicle (vuit a deu anys) i tercer cicle (deu a dotze anys).

Concepte: contingut d'aprenentatge referit al conjunt d'objectes, fets o símbols que tenen certes característiques comunes. Els conceptes constitueixen un dels tipus de contingut.

Conflicte cognitiu: situació que es produeix en l'aprenentatge caracteritzada per la contradicció entre el que el subjecte sap i entén de la realitat i la nova informació que rep, cosa que pro-

dueix un xoc en la seva estructura cognitiva que condueix a la seva modificació.

Coneixements previs: coneixements que té l'alumne o l'alumna i que és necessari activar perquè estan relacionats amb els nous continguts d'aprenentatge que es volen ensenyar.

Contingut: el que s'ensenyava, l'objecte d'aprenentatge. El currículum de la reforma del Sistema Educatiu distingeix entre tres tipus de contingut: conceptes, procediments i actituds. Aquests tres tipus de contingut són igualment importants, ja que col·laboren en l'adquisició de les capacitats assenyalades en els objectius generals de l'àrea.

Currículum escolar: abraça tot allò que el medi escolar ofereix a l'alumne com a possibilitat d'aprendre. Els elements del currículum segons la LOGSE són els objectius, els continguts, els principis metodològics i els criteris d'avaluació.

Decret de currículum (RD 1344/1991 de 6 de setembre, BOE de 13 de setembre): disposició legal de caràcter prescriptiu que estableix el currículum que hauran d'anar concretant els equips de professorat de cada centre per contextualitzar-lo en la seva realitat específica. En formen part els *ensenyaments mínims* que garanteixen una formació comuna per a tots els alumnes i la validesa dels títols.

Decret d'ensenyances mínimes (RD 1006/1991 de 14 de juny, BOE de 26 de juny): estableix les ensenyances mínimes corresponents a cada etapa educativa. Té caràcter prescriptiu per a tot l'Estat.

Desenvolupament curricular: aplicació del currículum mitjançant la intervenció didàctica. La informació subministrada per aquesta aplicació comportarà, al seu torn, modificacions curriculars de cara a una pròxima aplicació o desenvolupament.

Diversitat (atenció a la): resposta adequada a les distintes necessitats, interessos i capacitats dels alumnes, sense renunciar al principi d'ensenyament comprensiu, a través de diferents vies que poden anar des de petites adaptacions curriculars fins a programes específics per a alumnes amb necessitats educatives especials, passant per l'oplativitat i la diversificació curricular.

Educació compensatòria: accions encaminades a disminuir les desigualtats entre els alumnes, oferint més —i/o diferents— recursos als qui tenen dificultats en l'accés a l'escolarització o en la seva mateixa escolarització, als qui tenen menys possibilitats econòmiques, culturals, etc.

Escola comprensiva: forma d'ensenyament que ofereix a tots els alumnes d'una determinada edat un fort nucli de continguts comuns dins una mateixa institució i una mateixa aula, i que evita d'aquesta manera la separació dels alumnes en vies de formació diferents que puguin ser irreversibles.

Etapa educativa: cada un dels períodes o fases en què es divideix el procés d'ensenyament. L'etapa o nivell d'Educació Primària abraça des dels sis als dotze anys d'edat.

Finalitats educatives: grans objectius de l'educació. El que es pretén aconseguir en darrer terme com a síntesi de totes les aspiracions del procés educatiu. Constitueixen el referent fonamental per a les concrecions posteriors.

Fons del currículum: àmbits de la realitat i del coneixement que subministren informació a l'hora d'elaborar el currículum en qual-sevol dels seus nivells de concreció. En el model del currículum de la Reforma aquestes fonts són:

- *Font epistemològica o disciplinar:* aportacions dels coneixements científics que integren cada una de les àrees curriculars.
- *Font pedagògica:* recull la fonamentació teòrica i l'experiència adquirida en la pràctica docent.
- *Font psicològica:* es relaciona amb els processos de desenvolupament i d'aprenentatge dels alumnes.
- *Font sòcio-antropològica:* recull les demandes socials i culturals sobre el Sistema Educatiu que contribueixen al procés de socialització dels alumnes i a l'assignació dels sabers socials i del patrimoni cultural de la societat.

Globalització: es refereix a la forma contextualitzada en què es presenta i és percebuda la realitat, particularment pel nin o la nina d'aquesta etapa, i a les estratègies que la intervenció educativa es proposa per orientar l'alumnat en l'aprenentatge de la dita realitat. En un enfocament globalitzador, el punt de partida és la

pròpia realitat, que es pren com a objecte d'estudi. En la mesura en què es progressa en l'anàlisi dels elements que la componen i en les relacions que hi ha entre aquests elements, cal utilitzar els coneixements i procediments que les diferents àrees ofereixen per a un estudi més sistemàtic i objectiu. Finalment, la síntesi i la integració dels nous continguts apresos enriquiran el coneixement dels nins i nines sobre l'objecte d'estudi original.

Integració: conjunt de mesures d'ordenació acadèmica, recursos personals i materials, i activitats de formació i canvi d'actituds, per facilitar l'escolarització d'alumnes amb necessitats educatives especials en els centres ordinaris.

LOGSE: Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, *BOE* del 4 d'octubre).

Materials curriculars: suports didàctics que faciliten el procés d'ensenyament i aprenentatge (llibres de text, llibres de consulta, biblioteca d'aula, arxius, mitjans audiovisuals, etc.)

Materials curriculars: suports didàctics que faciliten el procés d'ensenyament i aprenentatge (llibres de text, llibres de consulta, biblioteca d'aula, arxius, mitjans àudio-visuals, etc.).

Nivell de concreció curricular: grau de concreció del currículum. El model curricular de la Reforma s'estructura en tres nivells, cada un més concret que l'anterior. El primer, l'estableix l'Administració, el segon es concreta en els Projectes curriculars que elaboren els equips docents i el tercer en les programacions de cicle i d'aula.

Normes: regles de conducta o criteris d'actuació que deriven d'uns valors determinats. Constitueixen un tipus de continguts actitudinals que és necessari ensenyar.

Objectius didàctics: aquells objectius més concrets que permeten relacionar capacitats amb continguts. S'estableixen per a cada unitat didàctica i constitueixen el referent més concret en el procés avaluador.

Objectius generals d'àrea: objectius que, prenent com a referència els objectius generals d'etapa, estableixen les capacitats que es volen desenvolupar en una àrea curricular.

Objectius generals d'etapa: estableixen les capacitats bàsiques que l'alumnat ha de desenvolupar al llarg de la seva escolaritat en la referida etapa com a conseqüència de la intervenció educativa.

Preconcepte: idea prèvia que posseeix l'alumne sobre algun aspecte de la realitat. Constitueix el punt de partida en el procés d'aprenentatge.

Principis: continguts d'aprenentatge referits als canvis que es produeixen en un fet o en un concepte. Tenen relació amb els canvis realitzats en un altre fet o en un altre concepte.

Procediments: continguts d'aprenentatge referits a un conjunt d'accions ordenades i orientades a la consecució d'una meta. Són continguts procedimentals les destreses, les tècniques, els mètodes, les estratègies. Són procediments: calcular, classificar, deduir, ordenar, observar, etc.

Programació d'aula: instrument en mans del professor d'aula contrastat amb l'equip de cycle per establir les decisions sobre els diferents components curriculars, en l'àmbit de l'aula, amb la finalitat de planificar els processos d'ensenyament i aprenentatge que es realitzen durant un curs o un cycle. Les programacions poden ser d'amplitud diversa segons abracin un major o menor període de temps. Els seus components fonamentals són: els objectius didàctics, els continguts d'aprenentatge, el disseny i la seqüència d'activitats, els criteris metodològics de selecció de materials i recursos didàctics, i els criteris i instruments per a l'avaluació.

Programació general del centre: document que el centre elabora anualment i que inclou, per una part, decisions sobre la memòria administrativa, el pressupost i les activitats complementàries, i, per l'altra, les possibles modificacions que sobre el Projecte educatiu de centre i el Projecte curricular de centre es realitzin aquest any.

Promoció: en l'àmbit escolar, accés d'un alumne d'un cycle o nivell a un altre de superior.

Projecte curricular d'etapa: és el procés de presa de decisions pel qual el professorat d'una etapa estableix, a partir de l'anàlisi

del context del seu centre, acords sobre les estratègies d'intervenció didàctica que utilitzarà, amb la finalitat d'assegurar la coherència de la seva pràctica docent. En el Projecte curricular d'etapa es concreten i contextualitzen les prescripcions de l'Administració, tenint en compte les peculiaritats de cada centre. Suposa el segon nivell de concreció del currículum i els seus elements bàsics són: els objectius generals de l'etapa, la seqüència d'objectius i continguts que es treballaran a cada cicle, les estratègies metodològiques (principis, agrupaments, temps, espais, materials), les estratègies i els procediments d'avaluació i les mesures d'atenció a la diversitat. El Projecte curricular d'etapa és aprovat pel Claustre de professors.

Projecte curricular de centre: el conjunt dels Projectes curriculars d'etapa d'un centre. Si el centre només cobreix una etapa coincidirán Projecte curricular d'etapa i de centre.

Projecte curricular de zona: Projecte curricular d'etapa elaborat per un conjunt de centres rurals d'una zona.

Projecte educatiu de centre: és el document que recull les decisions assumides per tota la comunitat escolar respecte de les opcions educatives bàsiques i l'organització general. S'hi inclouen: les senyes d'identitat del centre, els propòsits o finalitats en què es concreten aquests principis, la revisió dels objectius generals del currículum de les etapes que es fan en el centre, les relacions de col·laboració i l'estructura organitzativa que les farà possibles i que es concretarà en el Reglament de Règim Interior. El Projecte educatiu de centre és aprovat pel Consell escolar.

Reglament de Règim Interior: reglament que estableix les normes i instruccions que regulen l'organització dels centres i concreten en cada cas la normativa vigent sobre el tema tenint en compte les necessitats i l'estructura real de cada institució. Són els seus components: la composició i el funcionament dels diferents òrgans de govern i gestió del centre, i també el seu funcionament (membres, constitució, convocatòria); els drets i els deures dels diferents col·lectius que componen la comunitat escolar, i els recursos (ús d'espais, sortides i excursions, accés al material...). El Reglament de Règim Interior és una part del Projecte educatiu.

Seqüència de continguts: un dels components del Projecte curricular d'etapa. Consisteix en l'ordenació de tots els continguts d'ensenyament d'un centre atenent la progressió que es preveu que han de seguir els alumnes en el procés d'aprenentatge.

Senyes d'identitat: definició dels principis educatius bàsics del centre escolar que forma part del Projecte educatiu de centre.

Transversal (tema): es refereix a grans temes que engloben múltiples continguts que difícilment es poden adscriure específicament a cap de les àrees, però que, en canvi, en un model d'ensenyament que promou la formació integral de la persona, és necessari que siguin presents a totes les àrees. Els temes transversals explícits en el currículum són: l'educació moral i cívica, l'educació per a la salut i educació sexual, l'educació del consumidor, l'educació per a la igualtat d'oportunitats d'ambdós sexes, l'educació ambiental, l'educació per a la pau i l'educació vial.

Tutoria: constitueix un dels aspectes més rellevants del procés educatiu. La tutoria (o acció tutorial) és la feina que realitzen els professors tutors, és a dir, els professors que es responsabilitzen de conèixer i orientar els alumnes del grup-classe que tutelen. A més d'orientar els alumnes en el seu procés d'aprenentatge, el tutor o la tutora s'encarrega de les relacions amb la família, de coordinar els diferents professors del seu grup-classe, d'atendre especialment els alumnes de la seva classe amb necessitats educatives especials, etc.

Unitat didàctica: unitat de programació i actuació docent configurada per un conjunt d'activitats que es realitzen en un temps determinat, per a la consecució d'uns objectius didàctics. Una unitat didàctica dona resposta a totes les qüestions curriculars a què ensenyar (objectius i continguts), quan ensenyar (seqüència ordenada d'activitats i continguts), com ensenyar (activitats, organització de l'espai i del temps, materials i recursos didàctics) i a l'avaluació (criteris i instruments per a l'avaluació), tot això en un temps clarament delimitat.

Valors: continguts d'aprenentatge referits a creences sobre el que es considera desitjable. Principis normatius de conducta que provoquen determinades actituds.

Bibliografía bàsica

Currículum

BRENNAN, W. *El currículum para niños con necesidades especiales*. M. E. C. Madrid: Ed. Siglo XXI, 1988.

COLL, C. *Psicología y currículum*. Barcelona: Ed. Laia, 1987.

GALTON, M., y MOON, B. *Cambiar la escuela, cambiar el currículum*. Madrid: Ed. Martínez Roca, 1983.

GIMENO SACRISTÁN, J. *El currículum: una reflexión sobre la práctica*. Madrid: Ed. Morata, 1988.

STENHOUSE, L. *Investigación y desarrollo del currículum*. Madrid: Ed. Morata, 1984.

TORRES, X. *El currículum oculto*. Madrid: Ed. Morata, 1991.

Fonaments psicopedagògics

BASSEDAS, E., y otros. *Intervención educativa y diagnóstico psicopedagógico*. Barcelona: Ed. Paidós, 1991.

COLL, C. *Aprendizaje escolar y construcción del conocimiento*. Barcelona: Ed. Paidós, 1990.

ELLIOT, J. *La investigación-acción en educación*. Madrid: Ed. Morata, 1990.

- HEGARTY, S., y otros. *Aprender juntos: la integración escolar*. Madrid: Ed. Morata, 1989.
- NOVAK, J., y GOWIN, B. *Aprendiendo a aprender*. Barcelona: Ed. Martínez Roca, 1988.
- POZO, J. I. *Teorías cognitivas del aprendizaje*. Madrid: Ed. Morata, 1989.
- ROSALES, C. *Evaluar es reflexionar sobre la enseñanza*. Madrid: Ed. Narcea, 1990.
- RUIZ y BEL, R. *Técnicas de individualización didáctica*. Barcelona: Ed. Cincel-Kapelusz, 1988.

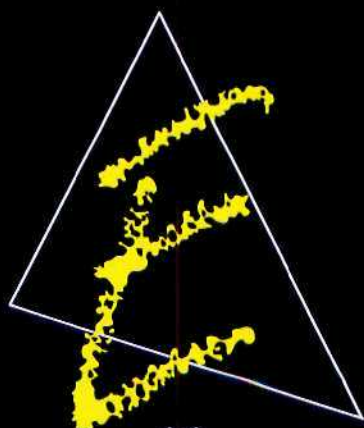
Desenvolupament curricular

- ANTÚNEZ, S. *El proyecto educativo de centro*. Barcelona: Ed. Graó, 1987.
- DEL CARMEN, L., y ZABALA, A. *Guía para la elaboración, seguimiento y valoración de Proyectos curriculares de Centro*. Madrid: C. I. D. E. (M. E. C.), 1991.
- MAURI, T.; SOLÉ, I.; DEL CARMEN, L., y ZABALA, A. *El currículum en el centro educativo*. Barcelona: Ed. I. C. E./Horsori, 1990.
- ANTÚNEZ, S.; DEL CARMEN, L.; IMBERNON, F.; PARCERISA, A., y ZABALA, A. *Del projecte educatiu a la programació d'aula*. Barcelona: Ed. Graó, 1991.

Revistes

- *Cuadernos de Pedagogía*:
- Hacia un nuevo modelo curricular, n.º 139.
 - El proyecto educativo, n.º 158.
 - Reforma y currículum, n.º 168.
 - Globalización y Proyectos curriculares, n.º 172.
 - Construir los aprendizajes, n.º 188.

- Proyectos y materiales curriculares, n.º 194.
 - Cien libros para cambiar la escuela, n.º 200.
- *Educación y Sociedad*: núms. 3, 6, 7, 8, 1990.
- *Guix*
- La seqüenciació de continguts, núms. 153 y 154.
 - Adaptacions curriculars, núm. 164.
 - Materials per a la Reforma, núms. 165, 166.
- *Infancia y Aprendizaje: Vigostky*. Interacción entre alumnos, núms. 27-28. 1984.
- *Revista de Educación*
- Teoría del currículo, n.º 282. Enero-abril, 1987.
 - Integración, número extraordinario, 1987.

Ministeri d'Educació i Ciència